

Politikai
röpiratok.

107.

001000 4345470

107

859

A

BANKOKRÓL.

ÍRTA

KOVÁCH LÁSZLÓ.

ára 40 kr: p. p.

6.

DEBRECZENBEN

Telegydi K. L. sajátja

1842.

BAIKOROL

RTA

KONKON LASSLO

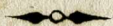
1894

DEBRECENI

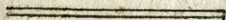
Tolochi K. A. székely

1894

TARTALOM.

	Lap.
Bévezetés	4
I. A bankokról általánosan	9
1. Letétibank	16
2. Átirási bank	—
3. Jegybank	18
4. Költsönbank	24
5. Váltóbank	28
II. Europa jelesb bankjai	29
A) Nagy-brittanniai bankok	32
1. Angol bankok	34
2. Scott bankok	50
Észak-amerikai bankügy.	55
B. Némethoni bankok	56
1. Hamburgi bank	57
2. Bécsi bank	58
3. Bajor bank	64
Laffitte bank	84
III. A magyar bankról	86

18

100	111. A magyar bankról
95	1. Magyar bank
90	2. Magyar bank
85	3. Magyar bank
80	4. Magyar bank
75	5. Magyar bank
70	6. Magyar bank
65	7. Magyar bank
60	8. Magyar bank
55	9. Magyar bank
50	10. Magyar bank
45	11. Magyar bank
40	12. Magyar bank
35	13. Magyar bank
30	14. Magyar bank
25	15. Magyar bank
20	16. Magyar bank
15	17. Magyar bank
10	18. Magyar bank
5	19. Magyar bank
0	20. Magyar bank

A

BANKOKRÓL.

ÍRTA

KOVÁCH LÁSZLÓ,

DEBRECZENI KÖZ ÉS VÁLTÓJOGI ÜGYVÉD.

DEBRECZENBEN, 1842.

Telegdi K. L. Könyvtárú s sájátja.

NYOMATOTT TÓTH LAJOS ÁLTAL.

Admittitur ad typum

Debrecini die 2. Aug. 1841.

Mathias Molnár m. p.

Reg. Libr. Revisor.

TEKINTETES

FÁJI FÁY ANDRÁS

ÚRNAK,

A MAGYARHONI ELSŐ TAKARÉKPÉNZTÁR LÉTÉ

ESZKÖZLŐJÉNEK

HAZAFIJI TISZTELETTEL,

TERMINETES

FALL EAY ANDRAS

URNAK

ETAT PATRIOTIQUE ET DE LA MAGNANIMITE

REKONSTRUKTION

HAZARDIUS

Az embernek műveltsége gyarapulván, s magasulván, vágyai, szükségei sat. is hasonló mértékben nevekedve sokasultak; s a kezdetben csak legközelebbi szükségöit kielégíteni kényszerült lény, később a gyönyör s kényelem javait is ízelni, birni törekedett; és ennek elérhetése végett egy ismert, általánosan minden dolog becsárát képviselő portékára, vagyonra, csereeszközre = ez a pénz — vált szükség. Már minél több pénze van az embernek, annál nagyobb mértékben szerezheti meg a világi javakat; a honnan minden erejét oda irányozza, hogy azon varázs eszökből, — a pénzből, minél többel birjon.

A statusban hogy mennél több pénz legyen, ez iránt különböző nézetekből indulva munkálkodtak, nevezetesen, arany s ezüst szerzésén iparkodtak. De ez által a nemzet gazdagsága nem nevekedék: mert a pénzül szolgáló ércz csupán mintegy helyettes mértéke, képviselője lévén minden vagyonnak, csak akkor többül az egyesek, s kivált összevéve a status gazdagsága, ha mindkettő minél több olly javakkal bir, mellyeknek a pénz tüsténti képviselőcül szolgálhat; és ezért a pénz sokasága nem annyira a készpénz mennyisége, mint inkább a létezö mennyiség folytonos sebes forgásától, vagyis az emberek javainak a pénz közbenjöttével egymásközi minél gyorsabban s könnyebben eshetö ki-s összevisszacserélhetőségétől függ. — De erre a súlyos, és olvasgatási teherrel járó ércz pénz sem eléggé alkalmas; ez okon még ennek is képviselőjéről kelle gondoskodni; a mi létesült is a papírpénz több neme-, nevezetesen a váltók-, bankjegyek- és statuspapirokban. Az ércz pénz e helyettesített képviselői azonban csak addig érvényesek, míg névbe csök hitele áll; és eddig a készpénz tömeget nevelik;

de hogy létezhesse, érvényességök s hitelök fenálljon, s rendeltetésökhöz mért kelendőséggel birjanak: váltótörvény-, bank- és pénzcarnokra (börse) van *együtt* elmulhatlan szükségök. Mind a három említett papírpénz kelete egyenlő feltételeken nyugszik, t. i. hogy annak idejében, sőt akármikor érczpénzre válthatók legyenek. Hogy annak idejében ércz pénzre váltassanak, ez iránt a váltótörvény öröködik; hogy akármikor, ezt a bank eszközli; hogy forgásba jöjjenek, s ez által a készpénz összegét neveljék, ez a börse feladata. — Nekünk magyaroknak e három eszköz és intézkedés közül még csak váltótörvény jutott, pedig ez a célhoz nagyon kevés; ez mind össze a váltók erejét biztosítja: de hogy ez akármikor pénzzé váltható legyen, bankjegyekkel birjunk, s a váltók és statuspapirok adásvevés által forgásba, közhasználatba jöjjenek: ezt a bank s börse eszközölhetik, mert váltópiacz ez utóbbiban és általa létesül. — E két intézet közül most csak a bankról szándékozván szólni, elsőbb is ennek helyzetünkhöz képpesti fő hasznait említem meg.

A váltótörvény léte által hitelünkön, s ez által készpénzbeli szükségünkön akartunk segíteni; de ez azon roppant feladatot eszközölni tehetetlen, mert benne csak a váltók élteinek alapja van megvetve, s a gyors igazságszolgáltatás megállapítva; hogy azonban hatása félszeg és hirtelen súlytó ne, sőt inkább többszörözve gyámolító s élethasznót nyújtó legyen, hogy a váltófoglalkozások nagyban terjedjen és akadály nélkül mehessenek, nevezetesen a váltók kezelése, lejárát előtt pénzzé váltása = discontirozása — minden pillanatban megtörténhessék, és a kereskedők, gyártók fizetéseiket kevés költség-, egész bizonyosság-, szóval minden könnyebbséggel teljesíthessék, s így hitelök szigorúan feltartva virágozzék: váltóbankra; a kereskedők- s gyártóknak a természetők nyújtnak táplálékot, de hogy azok ezt tehessék, hasznosan haladva, s terjedelmesedve üzzék munkálatai-

kat; fekvő javaikat minél nyereséghezőbbá tegyék, javításokat, nemesített gazdálkodást létesíthessenek, gyárakat állíthassanak: költsönbankra; hogy a nagy közönség a törvénytől szorosan körülírt váltóknál terjedelmesb körben és szabadabban forogható váltókra tegyen szert: jegybankra; és végre hogy a kereskedő s tőpénzes pénzének a saját házában tartás és őrzés gondjától, s az azt érhető veszélyek rettegtesítésétől ment legyen, sőt az utóbbi pénzt ne kényteleníttessék hevertetni a félelem miatt, hogy a váltótörvény mellett is csak perrel nyulhat hozzá, hanem adja vissza a nemzet közgazdagságának, bocsássa vissza a kerengő pénz öszvegébe: letétbankra van a végett szükség. — Ezeknél fogva úgy hiszem: míg váltójogunk mellett olly bankok hiányzanak, a bankok s váltójog egymást költsönösen nem gyámolítják: a kitűzött cél elérésétől, a kereskedés-, ipar- s műszorgalmon való segitéstől, ezeknek éltető forrással való ellátásától, a hitel megalapításától, a forgó pénz öszvege nevelésétől, s mind ezek által a pénz hiányon segitéstől még igen távol állunk. — És azt is hiszem, hogy a váltótörvény bank nélkül, a mennyit használhat annyit és olly hamar ronthat; mert egy idejében nem teljesíthető fizetés, s az ezt nyomon követő óvás lármája tönkre sulythatja a legjobb folyamatu foglalkozást. Más részről azonban azt is hiszem, hogy a bank, főkép váltófoglalkozásira nézve, váltótörvény nélkül meg nem állhat; a honnan, ismétlem: csak akkor van a cél elérve, ha a bank és váltótörvény, — segélyül véve a váltópiaczu szolgáló børsét is — együtt, egyesülve működnek, és egymásra támaszkodva elegendő erővel vannak munkásságban. — Országgyűlésünk jól látta ezt, és szorgalmaskodott a már váltójoggal birandó hazát, — de a mellynek keblében még mind a mai napig *egy* bankier sincs; — egy bank létesülésének közel reményével megörvendeztetni; a jó szándék azonban csupán a jó szándékig mehetett. Mind e mellett reményelem, hogy

e feladatot a jövő országgyűlés megfejtí; azért is a külföld ilyenmő intézeteivel kevésbé ismerős magyar olvasók számára bátor leszek itt, — laicus létemre bár — a bankokról: I. általánosan elméletileg, majd II. Euro-pa nevezeteseb bankjai leírásával részletesen, és III. végül egy nálunk állítandó bankról *töredékesen* szólni, a mennyiben e tárgyban részletes ép tervet csak a feladattal ex professo gyakorlatilag foglalatoskodó férfiak adhatnak.

I. A bankokról általánosan.

A bankok olly pénzügyi intézetek, mellyek a készpénzek őrzése s kamatoztatása, a kereskedői fizetés könnyítése, a termesztő s gyártó néposztály gyámolítása, és az ércz pénz helyett alkalmas helyettes csere eszközök forgásba hozása végett alakíttatnak; vagy röviden szólva: nagy összeg pénz őrzésére rendelt olly intézetek, mellyek a statusnak vagy ennek lakosainak pénzügyi foglalkozásaikban segélyt nyújtsanak. A bankok foglalkozásuk ágához képest több-, nevezetesen ötfélék lehetnek, ú.m. letéti-, átírási-, jegy-, költsön- s váltóbankok. — A bankok miségének meghatározásából érthetni, hogy ezek ma már nem egyedül a kereskedés ápolása és könnyítésére szolgáló intézetek, millyeneknek azt a bankügy atyja a híres Büsch J. G. tekinté, hanem a status minden rendű tagjától saját érdekében pénzügyeire nézve használható jótékony gyám- s menedék-intézetek. Hogy ily intézetté váltak, ezt a gyakorlat, s a mind újabb találmányokra vezető kénytelenség-szülte tapasztalás eszközlé a bankügy több oldalulági fokokként való kifejlesztése által. —

A bankok elsőbb csakugyan a kereskedőkön való segítés végett alakítottak. Míg csupán ércz szolgáltat készpénzül, nagy összegű érczpénz őrzése magánosokra, kivált kereskedőkre nézve roppant teherrel járt, mert házaiknál tartván, a tűz-, rablás- és egyéb veszélyektől mindig retteghettek: e nyugtalanság eltávolítása tekintetéből tehát készpénzeik bátorságosítása végett egy őrizettel ellátott, s minél inkább biztosított köz pénztárt létesítettek, hova pénzeiket lerakták; és ez a bankoknak legelső neme, a *letétibank* (Depositenbank).

Élénk folyamatú kereskedésnél gyakori ide és tova fizetések történnek, s ha ezen fizetéseket kész pénzben teljesítik a kereskedők, roppant fáradtságba kerülő, költséges és veszélyes, a pénznek minden fizetés alkalmával kellett újra olvasztása, az olvasásban eshető tévesztés, s átszállítás terhei miatt, és a mind ez esetekben teendő költségeknél fogva. De mind ezen baj az által elhárítható, ha a fizetés, a helyett hogy készpénzben tétetnék, egyedül a hitelező részére való átírás- és számolással olly bizonyosan véghezmegyen, hogy ő azon átírás által a' pénznek épen úgy birtokába jut, mintha kész pénzben kezéhez olvastatott volna. Ez ollyankép történhet, hogy az egymással közlekedésben lévő kereskedők egy közös pénztárt alakítsanak, és az ebbe mindenik részvényestől kész pénzben betett összeg felett számadást vitetvén, mindenik részvényes részéről a másik részvényes számára tenni kellettő fizetés csak úgy történik, hogy a' maga betételéből

a fizetendő összeget csupán átíratja annak részére, kinek különben készpénzzel kellett volna fizetni; p. o. illy közpénztárban Kappelnek 20,000, Takácsynak 10,000 ftja van letéve, már ha Kappeltől 3,000 f. lenne Takácsy részére fizetendő, Kappel a helyett hogy ez összeget készpénzzel kifizetné, csupán oda útasítja a közpénztár kezelőjét, hogy az ő 20,000 ftból 3,000-ret a Takácsy rovatába, mint ennek sajátját, jegyezzen át. Ez átjegyzéssel Kappelnek már csak 17,000, Takácsynak pedig 13,000 ftja lesz a közpénztárban; és az átjegyzésnek az az ereje, mintha a pénz Takácsynak át is olvastatott volna. — E szerint a már létesített letétibanktól egy lépés kellett előre, t. i. azon át- és visszairási számvitelt létrehozni, és a letétibank egyszersmind *átírási bankká* (Girobank) alakult.

E két bank csak a pénz megőrzésére, s a készpénzben fizetéssel járó terhek távolítására szolgált, míg e mellett miattok nagy összegű pénz (bárha arany s ezüst rúdokban = Barren, történtek is a betételek) vétetett ki forgásból, hevert kamat s nyereség nélkül; és csupán részvényeseiknek szolgált könnyebbségök- s nyereségökre. Tehát ez intézetek jótékonyságában hogy a részvényesek a nem részvényesek ellenében, sőt ezek magok is élhessenek, az átíratás helyett más módot találtak, nevezetesen a betevők betett pénzeikről kötelezvényeket = jegyeket vettek, mellyek világosan úgy készítvék: hogy az, a kinek e kötelezvényt = jegyet átadják, ez által a

jegyben foglalt pénz tulajdonosává lesz, és a pénztártól a jegy birtokosának, ha kívánja, a jegyben foglalt összeg kifizetendő; p. o. Kappel a közpénztárba 10,000 ftot tévén, erről jegyet, sőt hogy könnyebben használható legyen a pénz, kisebb összegekre osztott, nevezetesen 500 ftról szóló, s így összesen húsz jegyet vett; már most ha valakinek p. o. Appianonak 1,000 ftot kell fizetnie, csak két 500 ftos jegyet ad át, s így a fizetés végezve van: mert Appiano akár mikor készpénzre válthatja a jegyet; a bankpénztár neki a két 500 ftos jegyért 1,000 f. készpénzt tartozik kifizetni. Így a részvényes v. letevő nincs olly szorosan megkötve, mint az átírásibanknál, és készpénz nélkül nem csak részvényes társát, de más akárkit rövid úton kifizethet. Ekkép származott a *jegybank* (Zettelbank). Azon kötelezvények = jegyek *bankjegynek* neveztetnek, s általuk az ércz pénznél könnyebb, kisebb tömegű, kevésbé téveszthető számolatú csereeszköz, pénz-helyettes hozatik forgásba. A váltók és bankjegyek, — mint tartalmuk mutatja, — egynemű 's egyforma papírpénzek; azonban míg egyfelől a váltók csak bizonyos személyre szólhatnak, s érvényességök-re nézve bizonyos időhöz kötve: más részről csak az ismert szilárd hitelű kereskedők váltói fogadtatnak el, forgattatnak készpénz gyanánt, s válthatók minden időben ezzé, mert ugyan ki venné el a félre lakó földbirtokos vagy kézműves 'sa' t. ismeretlen aláíratú váltóját. E tekintetből is gondoskodni kellett olly váltókról, melyek

mindenkire szólván, s hamis létők iránt félni nem kellettén, mindenkitől készpénz gyanánt használtathassanak. Illy váltók a névtelenül, általános az előmutatóra — au porteur — kiadott bankjegyek. A letéti-, átírási- és jegybankban őrzésre és biztosítékul fekvő érczpénz hogy hasztalan ne heverjen, s a közforgásra nézve elveszett ne legyen, sőt többszörös nyeresémet nyújtson, — mivel bizonyos hogy minden letevő pénzt nem egyszerre veszi vissza, és a bankjegyeket egyszerre beváltás végett mind be nem mutatják: ez okon a betett pénzzel költsön- s váltóbankokat szoktak létesíteni. —

A *költsönbank* (Leihbank) rendeltetése: hogy illő biztosítékra pénzt költsönözzön; mi többszörös kedvezmények mellett történvén, így a kereskedők, műiparúzők, mezei gazdák sat. foglalkozásaik jól rendezése s felkészítése végett a szükséges pénzbeli erőre szert tehetnek,

A költsönbankkal hasonnemű intézet a *váltóbank* (Wechselbank) főkép a kereskedők használatára. Ez által t.i. váltófoglalkozások eszközöltnak, s a váltók illő lerovatért a lejárat előtt készpénzzé váltatnak, = discontiroztatnak, sat. —

A bankok nemei s rendeltetésök e leszármaztatásából kiérthetni, hogy míg a korábbi, egyedül letéti- és átírási bankok által csak a kereskedők érdeke mozdíttatott elő s eszközöltetett, a már utóbbi intézkedésekből származó jegy-, költsön- és váltóbankok, jótékonyágaikban a status minden osztályú tagjait részesítetik, mert ezek biz-

tos forrásból pénzt kaphatnak, kereset ágaik kiterjesztése s tökélyesítésére a minden órában kellető visszafizetés félelme nélkül; a visszafizetéseket apró részekben tehetik; a tőpénzeseknek alkalom nyílik tőpénzök nyugalmas és biztos kamatoztatására; míg másfelől a minden időben ércz pénzze tehető váltók s bankjegyek által a forgó pénz özvege nevedést, sokasulást nyer. — És a bankoknak felhordott öt neme má már tisztán nem létezik, hanem mindenik bank több foglalkozási ágat, sőt kisebb s nagyobb mértékben mind az öt bank-foglalkozási módot egyesíti magában.

A bankügy körül *első* kérdés: *hol, ki vagy kik állítsák, a kormány-e vagy magánosok, és kiknek vezérlése alá rendelve, a bankokat.* — Régenten úgy vélekedtek, hogy a bankok leginkább szabad statusok- köztársaságokban létezhetnek, — az akkori példák ezt bizonyítván. Ez annyiban áll, hogy itt a kormány a nemzetnek felellettel tartozván, visszaélés a bankokkal nem történhetik olly hamar, mint monarchiában; azonban a bankok hatása igazgatósága ügyessége mineműségétől s tiszta lelkű munkálódásától feltételeztetvén, ha az a kellő irányban halad, a bankok minden statusnak virágoztatására lehetnek. — Ha a status állítja a bankot, s közvetlen a kormánytól függ: ekkor a bank-munkálatokból keletkező nyeremények közvetlen a statuspénztárába folynak, és segedelmező fogásai a status pénzügyi foglalkozásaiban nagy haszonnal alkalmazhatók; hogy azonban a kormány visszaélésekre, s a

status megbuktatására ne használhassa a bankot, a kormánynak szoros ellenőrség alatt kell állani; mi csak alkotmányos statusban lehet, hol a rendek öröködnék, hogy a nemzettől biztosított bank kiszámolva szerkesztett terve a kormánytól önkénytelenül meg ne változtathassék. De továbbá, bár milly lelkiisméretes legyen a statuskormány a statusbank vezérlésében, ennek egész állapotja a statushitei állapotjától függ, s ennek ingadozása a statusbankét is maga után vonhatja, s teljesen felforgatja; míg ellenben az. illynemű magán intézetek hitei azon ingadozás épen nevelheti.

— Azonban lassanként a statusbankok elhunyván, korunk a hosszas tapasztalás után mind inkább arra látszik hajlani: hogy legjobb a bankok alapítását, s az illy pénzügyi munkálatokat magánosokra, banktársulatokra bizni, hol a vizsgálga magán érdek kellő élénkség- és szigorral öröködi a bankügyi hasznosan vezérlése felett. És a magánosak, banktársulatok ellenében csak annyi a kormány kötelessége: hogy a bankügyet alkalmas törvények- s engedményekkel pártolja; vigyázzon, hogy a bank csalás-, vagy helytelen merényű sat. foglalkozásokkal kárt ne árasszon a status tagjaira. Magának pedig a banktársulatnak redületlen és haszonteljes fenállása eszközlésére nézve kötelessége: hogy a bank érdekét az annak vezérlésével megbízott tisztviselők érdekével annyira összefűzni ügyekezzenek, hogy ezeknek jólétök, előmenetelök, szóval egész existen-

tiájok teljesen a bank ügyei helyes folyamatjává vagy megbukásától függjön. —

Második kérdés: hogyan legyenek a bankok szerkesztve. — A bankok egyes nemei mineműségét fentebb már meghatározván, ezeknek szerkesztésökben, foglalkozásaik ágához képest; főképp a következőket kell figyelembe venni:

1) A letétibankra

nézve: a letett pénzek biztosíttassanak az elveszhetés mindenféle nemei, s így a bank megbukása ellen is, mivel ma már a letétibankok más pénzügyi foglalkozásokat is űznek; továbbá, hogy a bank használatában a leggazdagabbtól a szegényig mindenki részesülhessen, a letéti összegek *kis* mennyiségűek is lehessenek, letétjét a letevő akármikor visszavehesse, s a letevő pénztől illő kamatbeli nyereségre is tehesse szert; mi akkor történhet, ha a letétibank más pénzügyi munkálatokat is végez. A bankok e fajához tartoznak a takarékpénztárak.

2) Átírási bank.

Ez olly városban létezhetik, hol igen élénk s nagy a kereskedés; és természeténél fogva csak egy helyben lakó kereskedők lehetnek tagjai, mivel nála minden nap lehet a tagoknak át- s visszairatásra szükségök. Az átírásnak vagy az átírató személyes megjelenésével, vagy a mi jobb, ennek a banknál bejegyzett, s ismert aláíratával meghatározott forma szerint készült útalvány által kell megtörténni, sőt legjobb mind kettőnek egye-

sítése, t. i. személyes megjelenés és utalványadás által, — nehogy az öszveg- és névben az átírásnál hiba essék. — Idegenek csak helyben lakó képviselőik, levelezőik által lehetnek részesei e banknak. — Szükséges e banknál is: 1) hogy minél kisebb öszvegekben tétethessenek átírások; 2) gyakran történjék mérlegezés, vagyis a részvényesek követelési s tartozási állapotjának sommás kimutatása, hogy így minden részvényes folytonosan tudja követelési s tartozási állását. Végre a letett tőkének mind változhatlanul egyforma belbecsű bankpénz (Bankvaluta) szerint kell bevétetni, s legjobb ha ez nem *vert* pénzben, hanem egyenlő finomságú ércz p. o. ezüst rúdakban történik, mivel amaz a forgás miatti kopással sokat veszít értékéből. Ha olly változhatlan belső értékű bankpénz létesíttetik, ez mind a tulajdonos, mind pedig a szomszéd statusok folyó pénzére nézve érték mértékül fog szolgálni, azaz ahhoz méretek a folyó pénz becse; a honnan ekkor a bankpénz, és folyó pénz közt agio=ráadás szokott létesülni. A *ráadás* = agio — a névbecsnek azon különbsége, melly a bankpénz, és az ezzel egyenlő belbecs szerint *vert* folyó pénz közt támad. — — Az átírásibank nem költsönözhet, mert mindig készen kell lennie, hogy a letett öszveget visszaadhassa; legfeljebb biztos zálogra, p. o. arany-, rézre hitelezhet, vagyis a nála letett zálog értékét, a letevőnek javára íratja a bank-könyvben. — Mennyi részvényese legyen a banknak, nem kell meghatározni, hanem

a kereskedők tetszésére hagyni, hogy mindenik azzá lehessen, s ismét az lenni akármikor megszűnhessék. — Hogy a bank hitele rendületlen álljon, pénztárát semmi esetben sem szabad bezárni, fizetéseit megszüntetni; mert ez által biztos pénztár lenni megszűnik, és a bank hitele leszáll. Végre a végett szigorú titoktartás is, nevezetesen a bank pénztárában fekvő pénz mennyisége, s az egyes részesek a bankban lévő vagyonsbeli állapotjának titokban tartása, kereskedői szükség s kötelesség.

A fenálló bankok főképi munkálat körét bankjegyek kiadása, költsönözés és váltófoglalkozások teszik, mellyek közzül az első t. i.

3) a jegybank

elrendezése s vezérlése legnagyobb feladat. A jegybank haszna már nem olly szűk körbe szorúl, mint az eddig leírt két banké, hanem a status keblében minden lakosra kiterjed, mivel a bankjegyet mindenki használhatja; sőt a status határán kívül is, mennyiben a bank hitellel bírván, jegyei még külföldön is készpénzzé válthatók. Jegybank létesítése végett határozott számú tagoknak megállapított mennyiségű ércz pénz kell összetenni. — Minthogy a bankjegyek, a bankban lévő ércz pénzt képviselik, tehát csak annyi értékről szólhatnak, a mennyit a bank tulajdonosai a bank alapvagyonaúl összetettek, s folyvást a pénztárban van: azonban a bank előre felteszi, hogy jegyei nem vitetnek egyszerre

vissza hozzá beváltás végett, s e hiedelemnél fogva tőpénzenek csak egy részét tartja ben, nagyobb részével pedig más pénzügyi foglalkozásokat üz. Ha a foglalkozás csak eddig ment, t. i. a bank részint készpénzben, részint egyéb javakban bir annyit érő vagyonnal, a mennyi névbe-csű bankjegyet kibocsátott: akkor hitele rendíthetlen, mert jegyei mindig készpénzzé válthatók. De ez nincs minden jegybanknál így: sőt az angol s amerikai magánbankok, nyereszkesedési tekintetből sokkal több értékű bankjegyeket adnak ki, mint a mennyi a bank tőpénze. S innen vannak a bankjegyeknek gyakran beálló névbecsbeli alászállása, és számos banknak gyakori fizetés-szüntetése, vagy épen teljes megbukása, mert jegyeik fedezésére sem készpénz-, sem ezzé váltható más vagyonnal nem birnak.

A bankjegyek megbukása [nem annyira a bank tőpénze, mint a kibocsátott, s a statusban kerengő jegyek mennyiségétől függ, mert ez haladja meg bár a bank tőpénzét, de ha a kereskede- és pénzforgás állapotjához, a köz szükséghez, — a *papírpénzbeli szükséghez* — mért mennyiségű, akkor névbecse az ércz pénzével mindig *al pari* áll; míg ellenben ha *kevés* a papírpénz a köz szükséghez képest, akkor folyama (*cours*) lesz, és névbecse az ércz pénzé fölébe emelkedik, ha pedig *több* mint kell, akkor az ércz pénzénél alább száll. Ezek szerint a bankjegyek névbecsének feltarthatására, s a banktól ércz pénzzel mindenkor lehető fedezésére nézve, az itt

érdeklett elvek egyike vagy másika követendő, t. i. v. csupán annyi jegyet adjon ki a bank, mennyinek beváltását *biztosítani képes*, vagy pedig a men-nyit a *köz szükség* belőle *kíván*. Ez utóbbi elvet az Angolbank, az előbbit a Bajorbank követi. És az első elv elfogadása minden esetre biztos, míg az utóbbi, kivált ha a bank a kormány- szoros pénzügyi összeköttetésben áll, s kezelést folytat, veszélyteljes lehet; mit ránk nézve a sajnosan érzett gyakorlat bizonyít. — Így tehát a bankjegyek teljes névbecsbeli érvényessége megalapítására a következőket hiszem szükségeseknek:

1) Csak annyi jegyet bocsásson ki a bank, mennyinek névbecsét biztosítani képes; és ekkor kis öszvegről is szolhat a bankjegy, mert így ennek tömege az ércz pénzhez képest sok nem lehetvén, az ércz pénzt a forgás- és statusból ki nem hajtja. Vagy ha e legbiztosb elv feláldoztatik azon elvnek, hogy

2) a kibocsátandó bankjegyek mennyisége a közönség szükségéhez méreessék, akkor

a) a jegyek mennyisége a közönség szükségét se meg ne haladja, se annál kevesebb ne legyen; mert ha meghaladja olesőbb, ha pedig kevesebb, drágább lesz az ércz pénznél.

b) A banknak minden tagja, egyik a másikért köteles legyen egész vagyonával a bank elleni követelésekre, s a jegyek névbecsére nézve elegettenni. Ekkor a bank részvényesei örízkedni fognak a csalástól: míg ellenben, ha

a bankjegyekért való kezesség csak a részvények erejéig terjed, részvényeiket, — ez a többszörös nyereség által már busásan visszajutván kezökbe, — veszni hagyják. — Ha a papírpénz *törvényes csereeszköz* (gesetzliches Zahlungsmittel) akkor nem szükség, hogy a kiadó *mindig* köteles legyen ércz pénzzé váltani, mert többé nem pénzjel, képviselője a pénznek, hanem valódi pénz, és érvényessége nem a kibocsátó hitele-, hanem a törvénytől függ. Ez esetben az kívántatik meg *elmulhatlanul*: hogy a papírpénz csupán meghatározott, — a köz szükséghez mért — mennyiségben adathassék ki, mert ez által a készpénz irányában becse feltartatik. De azon mértéket eltalálni nagyon bajos: ezért a bankjegynek törvényes készpénzzé emeléséből még többnyire visszaélés támadt.

c) A bankjegyek *minimuma*, mellynél t. i. kevesebb öszvegre szólott ne szabad legyen kiadni, megszabassék. — Az minden esetre szükséges, hogy a bankjegyek igen nagy öszvegről ne szóljanak, mert ellenkező esetben köz forgásba nem jöhetvén, a kész forgó pénz tömegét nem sokasítják; de minden esetre az is szükség, hogy igen kis öszvegről se szóljanak, mert ekkor ugyan köz forgásba jönnek, de apróságuk miatt czéltalanok; és mivel keletök csak a status határán belől szorúl, mig az ércz pénz állandó bel becsénél fogva, a külföldön is egyiránt kelendő, ez okon az ércz pénz ki fog vitetni, és így még nagyobb kár ered, mint haszon hára-

múlhatna a papírpénz által nevededett forgó pénz öszvegéből.

Ha a bank az előszámlált feltételekre a jegyek kibocsátásában nem ügyel, s az ércz és papírpénz tömege egymáshoz aránytalan lesz: a bankjegyek addig ugyan teljes névhecsűek lesznek, míg névbecsőkön a fizetéseknél vonakodás nélkül elvételnek, s a banktól beváltatnak, de hogy ez megakadjon egy — háború által vagy máskép okozott — pénzügyi fordulattól függ; nevezetesen ha a status kereskedési mérlege passiv áll, a külföldi kereskedők a status activ és passiv kereskedése közti felesleg öszveget ércz pénzben veszik fel, mert bár bankjegyekkel történjék a kifizetés, ezt azon statusnak kell beváltani, a mellé a bankjegy, mivel a bankjegyek csak *képviselő*, nem pedig *helyettes érték*. Így az ércz pénz kitakarodik, s csak papírpénz marad az ott-honi használatra. A' kereskedőknek azonban, hogy a külföldit kifizethessék, ércz pénzre van szükségök, s így a bankjegyek beváltására a bankhoz tódúlnak; ekkor ez, hogy jegyei hitelének feltartására az ércz pénzt magához szívhasssa, minden módot megkísért. De e segély csupán *palliativ*, mert mindig csak kifelé foly az ércz pénz; s utóbb az ezzé nehezen váltható bankjegyre, hogy annál könnyebben elváltsák, vagy elfogadják, ráadás = *agio* fizettetik, melly által aztán vége a bankjegy teljes névbecsű érvényességének; s így a bank hitelének. — Hogy ily esetben mikép lehessen a bankon segíteni, azt ennek

ügyeit szorosan ismerő kormánya láthatja és számolhatja ki legjobban.

A jegybankokra nézve főkép fontos kérdés: kik, a status vagy magánosak által létesíttessenek-e? Ha a statusé, azt a kormány még a törvényhozó test szigorú ellenőrködése mellett is visszaélésekre használhatja; így tehát legjobb magánosoknak, magán testületeknek engedni meg a fentebb előszámlált biztosító feltételek mellett; vagy pedig egyenesen biztosítékot tegyenek le a statusnál, mint p. o. az Angolbank.

A jegybankok kezelése s foglalkozási módja minden esetre olly szövevényes és csiklandós pénzügyi munka, melly mind a banktársulat, mind kívált a statuskormány éber figyelmét s előreszámolását érdemli; s a kormánynak s törvényhozásnak mellőzhetlenül bele kell ügy-menetelökbe avatkozni, hogy így mindig tudhassa; vajjon képesek-e fedezni kibocsátott jegyeiket; nehogy ellenkező esetben a status lakosait általános romlás (péllda a mi egykori sorsunk s az angoloké 1825-ben) és kiszámíthatlan veszteség érje. Mi annál könnyebben megtörténhetik, hogy a jegybankok részvényeseinek haszna a bankjegyek birtokosai érdekével nem lévén összefüзве, az önző ember saját nyeresége nevelésénél nem iszonyodik mások károsításától, s a nyereség sokszorosítása könnyen csalárd eszközök használatára vezetheti a bank kormányt. — A többi bankfoglalkozások csak mint *magán foglalkozások* nézhetők, mellyek nem egyebek, mint egyik neme a

kereskedésnek, s ez okon *legjobb* a kormánynak magát beléjük nem avatni.

Jegybankok létesítésében többszörös cél elérése terveződhetik, nevezetesen hogy a bankjegyek mint pénz-jelek által: 1-ör a forgó pénz összege neveltetvén, a kereskedés, műipar és szorgalom gyámolítottassék; s így költsönbankul szolgálván, az uzsorások- és magánosoktól való költsönözés terheitől mentesítve segítsessék a költsönvevőn; 2-or hogy a banktól felvett költsön biztosítására lekötött *ingatlan* vagyionokat, a rajtok fekvő költsönöket képviselő bankjegyek által *ingó* javakká tegyék, s így ezeknek, — mint szinte minden más pénzt érő, és zálogul elfogadható javaknak értékét, közönséges forgásba, használatba hozzák; végre 3-or hogy a status-kormányon pénzügyeiben adósság felvétele, — s fizetések teljesítésében segítsenek. Mind ezeket az által végzi, hogy a fizetési tehetősége hitelén nyugvó bankjegyeket, mint valóságos pénzt kikölcsönözi s forgásba bocsátja. E szerint a jegybanknak szükségeskép kölcsönöző intézetnek is kell lenni. —

4) A költsönbank.

Ez akar magán álló, akar a többi bankkal egyesült intézet legyen, az itt előszámlálendő fő elvekre kell szerkesztésében figyelni. — A költsönbank foglalkozási tőkéje vagy csupán a bank tőpénzéből, s ha egyúttal jegybank, — az általa ön hitelére építve kibocsátandó bankjegyek-

ből áll: vagy pedig e mellett még a társaságon kívüli tőpénzesektől is tőpénzek vétetnek be. A bank foglalkozása nem egyéb a tőpénzesek s kölcsönözni akarók közt alkuszi tisztet végző intézetnél. Beszedi a tőpénzeket, s ismét kiadja a kölcsönvenni akarónak. A tőpénzes átadja a banknak pénzét, s így megszabadul annak őrzése, vagy kamatra adás gondjától, tőkéje elveszthetése féltelmétől, mert ezzel nem egy magános egyed, hanem terjedelmes tőkéjű bank tartozik, a kamatokat utánajárás nélkül pontosan kapja, s a tőkét rövid idő alatt (a bank szabályihoz képest) visszafizettetheti magának. Így eszközöztetik, hogy a különben a tőpénzesnél tán hasztalanul heverendő pénz, köz forgásban a status gazdagsága emelésére marad. Másfelől a kézműves gyártó mezei gazda fekvővagyon birtokos sat. költsönözők mentek a költsönpénz hajhászás terhétől, az alkuszok mérséktelen követelődzéseitől, nagy összeg pénzt kaphatnak illő kamatra lassankénti visszafizethetés, vagy a tőpénz hosszabb időre megtarthatása s egyéb hasonló kedvezmények mellett. A kereskedő költsönözők. kik ollykorollykor csak rövid korig szorúlnak költsönpénzre, a milly hamar megkapják a szükséges költsönt mérsékelt kamatra, épen olly hamar visszafizethetik. — Az illy költsönbevevő s ismét költsön kiadó letéti-bank foglalkozásnál a nyeresmény abból ered, hogy a tőpénzestől kisebb kamatra veszik be pénzt, mint a millyenre ismét költsönözik.

A költsönbankok akkor kivált jóltévők a statusra nézve, ha minél nagyobb összeget juttatnak a kereskedők, iparúzők, mezei gazdák sat. kezébe. — A költsönvétel *rövid* vagy *hosszú* időre történik, az első a kereskedők s gyártók, az utóbbi a fekvőjavak birtokosai által; ez okon a költsönvevőkkel ehhez alkalmaztatandó feltételek kötendők.

A *költsönvevők részére* főkép általánosan megkívántatik: hogy a költsönözés minél kevesebb költség- s utánajárással essék, a kötelezvényi feltételek minél kedvezőbbek, nevezetesen a kamat minél kisebb, a visszafizetések minél csekélyebb részecskében, s kevesebb ön megerőltetéssel történhessenek. A költsönözhető összeg se igen nagy, se igen kicsin ne legyen, hogy az intézet jótéteményiben mindenki részesülhessen.

A *banknak* a költsönvevőkre nézve szükséges, hogy ezektől a költsönvett pénz iránt biztosítva legyen. Ez háromféleképp eszközölhető:

a) kezesség,

b) hypotheka,

c) zálog által. — A hypotheka annyiban alkalmatlanabb a banknak, hogy belőle nehezebben szerezhet elégtételt magának, míg az utóbbiból, t. i. az átadott zálogból (Faustpfand) a kikötött idő multával tüstént utánajárás, bírói közbejövetel nélkül kielégítheti magát. Azonban a letett zálognál más részről ismét az a baj, hogy rólok gondoskodni kell, — a mi költséggel jár, — különféle veszélyeknek van kitéve, s ha sta-

tuspapir vagy portéka sat. a zálog, becse időközben megváltozhatnak. — Ezért zálogra hosszas időre nem költsönözhetni; s ha a költsön hosszabb időre kell, a hypotheca alkalmas biztosíték, a rövid ideiglenire pedig a zálog.

A biztosítékre nevezetesen: 1) a hypotheca- és zálogra nézve megkívántatik, hogy hozzá értő emberektől becsültetvén meg, csalás ne történhessék, s értékek a költsön tartása idejéig olly alá ne szállhasson, hogy a hitelezett öszveg s járuléka helőlök, ki ne teljenek; 2) a kezesre nézve, hogy ennek száma legalább kettő, s mind anyagilag, mind erkölcsileg alkalmas legyen. — A kezesség mind a hosszabb, mind a rövidebb időre teendő költsönnél alkalmazható biztosítékul. — Ha hypotheca használtatik biztosító eszközül: akkor az ingatlan vagyon birtokosoknak kedvező a bank; ha pedig ingóvagyon (zálogként) s kezesség is elfogadhatik, ekkor a status minden osztályú lakosai részesülhetnek jótéteményeiben, s így terjedelmesebb hatása lehet a köz jólétre. És kivált akkor van a bank a status műiparja- és szorgalmának, s így a statusgazdagságának gyarapítására, ha csupán kezességre is költsönöz, mert ez esetben ollyan kézműveseket sat. segít foglalkozáshoz, kik gyakran tanulmányukon kívül egyéb vagyonnal nem bírnak, s különben pénzre, munkálkodásuk elkezdhetésére szert nem tehettek volna. A honnan sok statustudományi írók csupán ezen módot nevezik hitelezésnek. A kamatnak annál kisebbnek kell len-

ni, minél inkább biztosítva van a felvevőtől a költsön.

Végre egy változhatlan belbecsű pénzláb szerint történjék a kiköltsönzés, és ennek visszafizetése; s *ha bankjegyben adatott ki a költsön a kötelezvényben világosan kitétessék, hogy a bankjegy névbecse a banktól állandóan használt pénzláb szerint vert ércpénzhez hogyan állott, hogy így a későbbi visszafizetésnél se a bank, se az adós ne veszítsen; a bank éppen annyit kapjon vissza, mint a mennyi pénzértéket költsönzött, és a költsönnevő annyit fizessen vissza, a mennyit felvett. Ha az austriai papírpénz zavarok idején e szabály szerint készítettek volna a kötelezvények, most is eredeti öszvegekben fenállanának számos tetemes alapítványaink.*

A mi a költsönbank a status összes lakosaira, ugyan az kiválólag

5) A Váltóbank

a kereskedéssel, váltókkal foglalkozókra nézve. A váltófoglalkozások-, s így az ezeket kezelő bankoknak fő feladatuk, hogy a készpénznek fizetés végett távol helyekre való költséges küldözgetésén segítsenek, ezt eltávoztassák, s hogy a még le nem járt váltókat készpénzzé változtassák, vagyis egy kissé barbar nyelven a *trassirozás és discontirozás*; melly mind kettő akkor nyereséges a közönségnek, ha minél kisebb díj s lerovattal teljesítik. A bank azonban vigyázó legyen, hogy csak szilárd hitelű kereskedők vál-

tóit discontirozza, = váltsa fel. — — Ezen váltófoglalkozásokat más kisebb körű váltófoglalkozásokkal főkép magán kereskedők, úgy nevezett bankierok, magán bankok is szokták űzni, mivel nem egyéb kereskedői üzletnél.

Ennyi mit a bankok foglalkozási nemeiről, ezeknek lényeges szerkesztési elveikről saját vizsgálódásaim nyomán elméletileg röviden mondhatok. Az egész bankügy inkább a gyakorlat, mint elmélet mezejére tartozik, azért vele részletesen s egész mélysége- s terjedelmében valódiilag a gyakorlati következmények után, *a posteriori* ismerkedhetni meg: ennél fogva lássuk a nevezetesebb bankok szerkezetét s munkássági körét; s itt ügykezni fogok, hogy a tőlem elméletileg adott bankügyi elvek iránt gyakorlati példákat állítsak olvasóim elébe.

II. Európa nevezetesebb bankjai.

A bankok léte a kereskedéssel s kereskedő nemzetek élete- s virágzásával össze van forrva, s a kereskedelemre nézve a váltótörvény- és borsétól gyámolított bankot úgy tekinthetni, mint szívet a testben, mert belőle, mint szívből erednek a kereskedést éltető szerek, a folytonos táplálék. És a bankok magokban úgy nézhetők, mint a kereskedési ügyek vezéri, mert általok határoztatik el a csereeszközök becse, s nyújtják ezeknek legalkalmasb nemét. A bankok illy mély s terjedelmes hatásától van: hogy korunkban a ke-

reskedő nemzetek történeteinek a bankok s a börse napi történetei, mint a pénzügy körüli események küzdtereinek roppant hatású jelenetei, egy fontos szakát képezik; innen van, hogy a bankok állapotja náluk a köz élettel szorosan szeszövéődött, s az ezek munkálatinak naponként látszó fogadatai mintegy a közrend s béke, a világ általános helyzete tolmácsául s mérlegéül tekinthetők.

A dolog érdemére nem tartom fontosnak annak mutogatását: hogy mikép üzettek hajdan a bankieri foglalkozások; mik valának a mi bankjaink képviselői, nem szükséges annak fejtegetése: hogy a Delphi Apollo-templom mintegy letétibankul szolgált, hogy Xenophon javaslatára az atheneiek disconto-bank forma intézetet akartak létesíteni, s hogy a rómaiaknál a vásárokon padjaikon üldögélő pénzváltók mikép üzték foglalkozásaikat: hanem pusztán a valódi bankok létesülésén kezdem rövid történeti bevezetésemet. — Az első bankot a korábban leghatalmasb kereskedő állodalom Velence állítá 1156-ban Vitális Mihály doge idejében, a köztársaság szükségein való segítség végett, melly letétibank, vagy igazabban a status számára költsönintézet (Staats-leih-anstalt) volt; az ide letett vagyis beadott tőpénztől a betevők tetemes kamatot huztak. A bank azonban elmúltáig tartott szerkezetét 1587-ben kapta, melly évben t. i. a velencei kereskedőség a status biztosítása alatt 5 milio zecchinat adott össze bank alaptőkéül. Ek-

kor a bank átírási bankká is lett, s minden betevőnek a bankkönyvben letéti özvege javára íratván, a fizetés csak az ezen könyvben tett át- s visszairással történt. Az egész alaptőkét a status vette magához, a mi, bárha az illy költsönözés az átírási bank fő életelvét, a letett pénz mindenkorri visszavehetését semmisíté meg, — a bank hitelét meg nem rendíté; és eleinte a betevő letétjét vissza nem veheté, később mindazáltal a statuskormány megengedte, hogy a letett özveg visszavétethessék, s e végett egy külön pénztár állíttatott, mellynél, ha a betételről adott *sede di credito* nevű elismerő levelet előmutatták, az kiadatott. — Ezen szépen virágzott s legidősb bankot Napoleon romboló szava 1808-ban semmisíté meg. — A bankpénz végre több mint 50 procenttel volt jobb a folyó pénznél.

Másik legidősb bank a *genuai szent györgy* bank volt, melly 1345-ben állíttatott fel, de teljes szerkezetét 1407-ben nyerte. Ez letéti- s jegybank volt; s ez által költsönözési foglalkozást is űzött, de a mellynek következtében annyira megszorúlt, hogy 1746-ban fizetését meg kellett szüntetnie. Azonban a kormány segédelmé hozzájárultával majd újra megkezdé fizetését, s kellő virágzáshan állott egész Napoleon-ig, kinek döntő szava ezt is megsemmisíté.

Mivel nagyára az jelen munkám iránya, hogy mikre kell főkép a *bankok szerkesztésében ügyelni*: mellőzöm a bankok történetének tovább rajzolását; a ki azonban ez intézeteknek vezérlésé-

vel foglalatostkodandó, annak mulhatlan szükség a bankok történeteinek vizsgálásába, és szoros ismerésébe mélyedni, mert főkép így tudhatja: mire kell azok, s kivált a jegybankok ügyei vezérlésében figyelni. — A két első bankot, mint hajdani előképeket futólag megtekintvén, — miután ma már számnélküli bankok léteznek, — térjünk a legjelesb s nevezetesb bankok ismeretetésére.

A) A' nagybritanniai bankok.

Terjedelmes és sebes folyamú kereskedésnél arra van legnagyobb szükség, hogy a pénz kezelés, fizetés teljesítése s bevétele minél inkább könnyítve s biztosítva legyen, p. o. hogy egy helyről más helyre a fizetés kevés készpénzzel, idő, fáradság s költség kímélettel teljesíttessék. E végre a kereskedők bankier által munkálkodnak. De itt inkább az illy ügyekbe avatott *MacCulloch* szavai álljanak magyarázatul:

„A londoni kereskedő, ki bankierral munkálkodik, házánál aránylag kevés készpénzt tart, mivel minden nagyobb fizetést bankierjára intézett váltó- vagy útalvánnyal végez, s hasonlólag minden rendeletére szóló váltót v. útalványt még lejárat előtt bankierjára forgat, hogy ez szedje be. Illy módon a pénz számolás- és egyéb fáradság- s alkalmatlanságoktól ment, s egyszersmind elkerüli a veszteséget, melly néha eltávolíthatlan a rosz pénz és hamis bankjegyek elvétele miatt. Azonban tán az legfőbb nyeresége

a kereskedőnek az illy bankierrali összeköttetésből, hogy a váltók bemutatása, s beszédése iránt nem kell gondoskodnia. Azon pillanattól, mellyben a bankiernek a papirok átadatnak, az ő risicójára szólnak, s minden veszteségért, melly előadhatja magát, ha bemutatásuk törvényes időben meg nem történt, s az óvásnál valami elmulasztatott, a bankier felelős.“ Továbbá hasznos azért is a kereskedőknek bankierral lenni összeköttetésben, mert „ekkor az előforduló esetekben a bankierrra hivatkoznak szilárdságok s fizetési tehetőségek iránt; vagy ha egy harmadik, s ennek vagyonbeli állapotja s hitele iránt tudósításra van szükségök: ezt a bankier által leginkább könnyen megszerezhetik, mert ez a többi fővárosi s tartományi bankierral meghitt közlekedésben áll, s ezek egymással kereskedési barátaik hitele, s fizetési tehetőségek felől minden tudni valót nyiltan közölnek. “Végre,, a könnyebbség igen nagy, mellyet a bankintézetek (bankierok) a közönségnek a váltófoglalkozásoknál s fizetések távul helyen teljesítésénél nyújtanak. Nevezetesen Angliában a banktelepek (bankierok), mellyek minden tájon s piacon létesítvék, egymás közt folytonos egyenes közlekedésben vannak, s a fő városban mindeniknek van levelezője: bár akárhol lakják tehát valaki, a legközelebb lakó bankier által az országnak majd minden részében elvégeztetheti fizetéseit.“ Mac-Culloch e világos szavai után nincs mit mondanom egyebet: hogy Nagy-Brittanniának bankjai, mint meg

annyi bankierok ; s megbízó kereskedőik számára az ezektől letett pénzből a fizetéseket épen úgy teljesítik, mint a magán bankierok. Ezért a bankok s bankierok jutalmúl vagy az úgy nevezett váltódíjt (Wechselprovision) húzzák, vagy pedig, mint az angol bankierok s bankoknak, csak azon hasznok van, hogy az úgy nálók lévő felesleg pénzzel, míg ez megbízóik részére nem szükséges, foglalkozást üzhetnek. Ezen szükségén ismét saját bankjegyeikkel segíthetnek, t.i. ezekkel teszik a kellő fizetést. — És a nagy-britanniai s észak-amerikai bankok foglalkozásai illy kereskedői mindennapi szükség lévén, azért számuk olly igen nagy.

Nagy-Britannia s Irföld bankjai külön törvények, nézetek szerint rendezvék, különböző szabályok után alkotvák, annyira hogy munkálataik következményei egymástól teljesen eltérők. Ennélfogva az itteni bankok három osztályba sorozhatók, ú.m. angol-, scott és ír bankok, mert mindenik tartomány bankjai sajátos alkattal bírnak. Mind a három tartomány bankjai, ismét kiváltságos, s magán bankokra oszlanak: amazok a status közbenjöttével némi kedvezmények mellett, s némi részint a status biztosítása s biztosítéka alatt létesítettek, míg az utóbbiak csak magán személyek- vagy közkereseti társulatoktól s biztosítéka alatt állíttatnak.

I. Az angol bankok.

1) Angolbank.

Bank of England nevet visel a kiválólag status biztosítása alatt álló, s a statusnak főkép

pénzügyi munkálatai vezérlésében segédkedő kiváltságos londoni bank. Ez, míg egyfelől a kormánynak pénzügyeinél jobb kezeként nézhető, másfelől az egész birodalmi, de különösen az angol bankügyet vezérli, élteni; és mint London a világ fő városa, úgy ez a világ fő bankja, legnagyobb illynemű intézete. Érdekes e bank történeteit közelebbről ismerni, mivel ez a bankügy részletesb ismeretére vezet.

E bank létesülése előtt sok pénzügyi viszonytagságon mentek át az angol kereskedők, nevezetesen először, hogy a készpénz őrzés gondjától menekedjenek, azt a londoni királyi pénzverő házba rakták le; de 1638-ban innen I. Károly 200,000 f. stget. költsönvétel név alatt erővel kivett, mellyet ugyan vissza is fizetett, hanem többé nem merték a kereskedők ott őriztetni pénzüket. Azonban otthon tartása s kezelése, kivált a pénztárnokok gyakori lopása, megszökése miatt veszélyes lévén, új módot találtak, t. i. úgynevezett *Goldsmith*-ek, aranyművesek, kik pénzü nem vert arany- s ezüsttel kereskedtek, választattak olly őrzőkül s letéthyül; melly szoká mind inkább terjedvén, a Goldsmithek majd valódi bankier-foglalkozásokat űztek. De ez sem sokáig tarthatott, mert II. Károly a kincstár által a Goldsmithektől költsönvett 1,328,526 f. st. visszafizetését megtagadta; mihez még a nép felkelési zavargások is járúlván, így a Goldsmithek hitele is egészen megbukott, s ki mint tudta úgy őriztette pénzét. Végre több bank tervek közül,

nem épen küzdés nélkül, az úgynevezett *Angolbank* 1694-ben a szorultságban volt statusnak költsönözött 1,200,000 f. st. tőkéből Paterson William terve szerint megszületett. Az alaptőkét aláírók „*Angolbanktársaság*“ nevet vettek fel, s mivel az aláírás tulajdonkép a kormányon való segítség végett tétetett, az alaptőke ennek adatott át, mely tőle 8% kamatot, s kormányzási költségül 4,000, és így összesen 100,000 f. stget fizetett a társaságnak; hogy azonban a bankjegyek beváltására, s egyéb bankfoglalkozások üzésére is legyen pénz, még 300,000 f. st. adtak össze. — A társaságot egy kormányzó, s alkormányzó és 24 igazgató (director) vezérli, kik évenként 25-k Martz. és April közt választandók; a választóks gyűléseken szavazattal bíróknak legalább 500 f. stnyivel kell a bank alaptőkéjéből birni. Az igazgatóság évenként 4 évnegyedes gyűlést tart; közgyűlést pedig a hányat kell. A bank csak bankfoglalkozásokat üzhet, más kereskedési vállalatokat semmifélet sem; továbbá törvény által rendeltetett: a bank vagyona s nyeresége minden adó-, díj- s tehertől ment, és hogy a bank nyeresége a tagok közt az alaptőkében való részeikhez képest osztassék el. — Kiváltság levele 27-k Jul. 1694 költ, s több ízben, mindig a statusnak tett költsönözések következtében, meghosszabbított; nevezetesen 1697, 1708*)

*) Ekkor határozta a parliament: „hogy sem most, sem jövőben, semmi más nyilvános egyesület, az *angolbanktársaság*- és *kormányzón* kívül, még pedig akarki legyen is, nem egyesül-

1713, 1764, 1781, 1800 és végre 1833-ban 1855-k évi Aug. 1-őig, mind annyiszor olly fel-tétellel, hogy a kiváltság egy évi felmondás, és a banknak követelése ki fizetése után visszavehe-tő. A status a banknak időről időre nagyobb ösz-veggel tartozott, úgyhogy a banknak való ál-landó tartozása (permanente Schuld) 1833-ban 14,686,800 f. st. vólt; ekkor azonban a kiváltság megújításakor az rendeltetett, hogy a tartozás egy negyede fizetessék vissza a banknak. Így is még 11,048,550 f. st. álló adóssága maradt a sta-tusnak a bankra nézve.

A bank alaptőkéje, mellytől osztalékot kel-lett fizetni, a mint a statusnak hitelezett álló a-dósságok öszvege nevedett, hasonlókép nagyob-bodott. Először is 1696-ban az ércz pénzek újra veretése miatt zavarba jött a bank, annyira, hogy jegyei (Noten) beváltását meg kellett szün-tetnie; e zavart azonban szerencsésen kiállotta; s ekkor aztán ereje nevelése végett az alaptőke 2,201,171 f. stre. emeltetett. Foglalkozási köre majd mindig szélesülvén 1708-ban már 4,402,343 f. st. 1727-ben 9 millio, 1746-ban 10,780,000, 1782-ben 11,642,400, 1816-ban végre 14,553,000 f. stre. neveltetett. Miután azonban, a kiváltság-levél utolsó megújításakor tett rendelés szerint

het, vagy több mint hat tagból álló társulat Nagy-Britanniának Angolhon nevű részében ne létezzék, melly költsönözzön, pénzt kezeljen, vagy ezt látra fizetendő, vagy 6 hónapnál kevesebb le-járatú váltó- s bankjegyre felvehessen“ — E törvény alapítá meg a bank roppant hatáskörét.

a status adósságából visszafizetendő volt egy negyed, t. i. 3,638,250 f. st.: ennyit a bank alaptőkéjéből is le kellett húzni, s így maradt alaptőkének 10,914,750 font sterling.

A bank kiváltkép jegyei által hozatott több alkalommal kétes és veszélyteljes helyzetbe, nevezetesen 1696-kan, 1745-ben mikor a tronkövetelő felföldi pártosival *Derby*-ig előnyomulván, a bank az által iparkodott időt nyerni, hogy a készpénzzel fizetés egész és fél schillingekkel történt; mihez az is járult, hogy London tekinteteseb kereskedői olly határozatra léptek egymás közt, hogy a bankjegyeket minden nekiök teendő fizetéseknél elfogadják, s fizetéseiket ők is ezzel végezhetni ügyekeznek. Illy rendelkezések, de főkép a tronkövetelő sergének visszavonulása következtében szerencsésen megmenekült a bank. — Az 1780-ki mozgalmak alkalmával is nagy veszélyben forgott. Legnevezeteseb azonban a bankjegyekre nézve az 1797-ben és 1825-ben előállott kétes helyzetei a banknak. 1796 végén a Franczoknak Angliába rohanásától rettegván, a bankjegyekkel mindenki a bankokhoz sietett arany- s ezüstre válthatásuk végett, minek következtében néhány tartományi bank fizetéseit megszüntette; ez által a bankjegyek hitele még kétesebbé lévén, mindenki ércz pénz után sovárgott, holott az Angolbankban vert pénz- és arany s ezüst rúdokban 1797-ki 25 Febr. összesen csak 1,272,000 f. stnyi találtatott, míg a tőle kiadott bankjegyek névbe-cse 12 millio körül volt. Ekkor egy titkos ta-

nácsi parancs jelent meg, melly eltiltá a bankot jegyeinek készpénzzel való beváltásától a parlament további rendeletéig; s ugyanez időben ismét olly határozat tétetett egy a tekintetesb bankierok- és kereskedőktől tartott gyűlésben, hogy a fizetéseknel a bankjegyeket elfogadják, s másokkal is elfogadtatni ügyekeznek. A parlament azt határozta: hogy a készpénzzel fizetés csak az általános béke helyre állítása után 6 hónappal kezdődjék ismét el. És ezen eltiltás csak 1819-ben, az úgynevezett Peel-acta által szüntetett meg, melly azt parancsolja, hogy 1823-ban az ércz pénzeli fizetést kezdje el; de a bank jóval előbb, nevezetesen 1821-ki 1-ső Máj. elkezdé a bankjegyeket készpénzzel váltani be. — Azon eltiltásnál fogva attól lehetett félni, hogy a bankjegyek hitele fen nem áll; de a bank olly kevés jegyet bocsátott ki, hogy nem csak egyenlő névbecsű volt az ércz pénzzel, sőt egy időben még ráadást is fizettek rá.

Az 1825-ki baj nem annyira az Angolbankot, mint a tartományi bankokat érdekelte; ezek t. i. az életkereskedésben mutatkozott nagy nyereszkeségi vágytól főkép indítatván, nagy öszveg bankjegyeket adtak ki, mi által folyamok (cours) alászállani kezdett, s ez okon a bankjegyek beváltását sürgették a tartományi bankoknál; mit ezek, bár gyámoszlopuk az Angolbank mindenkép ügyekezett rajtok segíteni, nem teljesítvén, rövid idő alatt 70 banknál több megbukott.

A tartományi bankok illy bizonytalan állása s gyakori bukása következtében, 1826-ban az alább említendő törvény hozatott az Ángolbank megegyezésével a tartományi bank-társulatokra nézve; s egyszersmind az Ángolbank is elhatározta magát, hogy a nagyobb tartományi városokban fiókbankokat létesít. Ekkor eltiltatott az 5 f. sterlingen alul szóló bankjegyek kiadása is. — 1841 elején szóban forgott az is, hogy a status részéről felügyelők (inspectoren) neveztesenek, kik a bank ügye meneteleire vigyázzanak, s mintegy a status részéről ellenőrködjenek.

Összeszorítva ennyi az Ángolbank története és ebből is látható, hogy milly jég hátán épült a bankok virágzása; s hogy fenállhatásunkra mig egyfelől a bank kormányzóinak fáradhatlan szorgalommal párosult ügyessége kívántatik: másfelől a statuskormánynak mindig kész kell lenni a kora segedelem- s gyámolító rendelményekkel. — Itt a statuskormány mindent el szokott követni az Ángolbank bajai elhárítására, mert ez, — bár nem statusbank — viszi, mint egy pénzügyi gép, a brit kormány minden pénzügyi foglalkozásait. — 1797-ben a közönség főkép azzal csendesített le, hogy a bank állapotjának megvizsgálására kiküldött parlamenti választmány jelentéséből az tetszett ki, hogy a bank tartozását (soll) 15,513,690 f. stgel multa felül követelése (haben). — Újabb intézkedések következtében azon szabály állapított meg, hogy a bankban mindig kell vert pénzben s arany s ezüst rúdokban an-

nyi özvegnek lenni, a mennyit, ha a pénzfolyam *al pari* áll, a bankban lévő status és magános letétek s forgásban találtató bankjegyek névbecsének egy harmada teszen, p. o. ha ezek névbecse 30 millio, úgy a bankban 10 m. f. stnek kell lenni vert pénz- és arany s ezüst rúdokban.

A bank foglalkozásainak fő nemei az arany s ezüst rúdakkal való kereskedésen kívül:

a) *Előlegezések a kormány számára.* Ezek a még be nem szedett adókból kerülő jövedelmek fejében, a zálogba adott kincstári-kötelezvényekre *) szedetnek fel. Az illy előlegezett mennyiségek változva 1810 előtt 10—16 millióig voltak, de azután még többre emelkedtek, úgyhogy 1814-ben 30 millio, — 1820-ban 21 millióig voltak közép számmal; 1819-ben azonban olly intézkedések tétettek, hogy az előlegezés minél kevesebb legyen; mi meg is történt, és 1831-ben már csak 6,733,260 f. st. előleges költsön adatott. — Ezen előlegezés azon-

*) Kincstári-kötelezvények, — Exchequer bills — a parlament egyezésével a kincstártól kiadott jegyek; 100 f. stnél alább nem szólhatnak s vannak 50t., 1,000 f. stről szólók is. Ezekre szedi fel a kormány évenként előlegesen a status folytonos kiadása fedeztetésére szükséges pénzt. Tőlök a körülményekhez képest évenként $2\frac{1}{2}$ — 5% fiztetetik. Ezekre, mint zálogokra szokott a bank előlegezni. Lejáratuk nincs meghatározva, hanem beváltatásuk vagy kihirdettetik, s így időről időre beváltatnak, vagy pedig alapított adóssággá változtattatnak. Becsök egy a folyó pénzével, sőt, mivel a kincstártól mindig névbecsökön váltatnak be, — ráadást is fizetnek rájuk. 1837-ben 28,155,150 f. st. kincstári-kötelezvény volt kerengésben, melynek 936,687 f. st. volt kamatja. —

ban úgy mondhatni, képzelt előlegezés: mert a status pénzéből időről időre nagy összegek vannak a bankban letéve, mellyel nyereszeti foglalkozásokat űzhet, s minthogy a kincstári-kötelezvényekre, mennyiségökhöz mérve, kiadott bankjegyek által a költsön kamatját a bank megkapja. A bank számára való ezen tartozás lebegő adósságnak (*schwebende Schuld*) neveztetik, mint az álló adósság (*permanente Schuld*) ellentéte.

b) *A statusadósságok kezelése s kormányzása.* Ez a legterhesb s költségeseb foglalkozása a banknak; s a csalások s az illető oklevelek hamissítása miatt nagyraágható károsítással van összekötve, mint ez a bankot súlytott eseményekből tapasztalható: még is a banknak ezen munkálat fejében fizetni szokott jutalomdíj kevesítésén mindig iparkodtak; így p. o. 1786 előtt 562 f. st. 10 schillinget, ettől fogva 1808-ig 450 f. st. fizetett a status minden millio után; 1808 óta azonban 600 millioig millioként 340 f. st., az ezen felül lévő mennyiség után pedig 300 f. st., az évdíjak fizetéseért különjáró provisió kivül. De még ez is sokaltatván, a bank kiváltsága megújításakor az végeztetett, hogy az azon illetmény fejében addig fizetni kellett összegből a bank évenként csak 157,000 f. st. körül húzzon. — A statusadósság 1838-ban 762,275,188 f. st. s ennek kamatja 28,524,739 f. st. volt.

c) *A letéti foglalkozás.* A bank a készpénzeket elfogadja letevés végett, de csak nagy összegekben, s tőlök nem fizet kamatot. Ezt némel-

lyek hiányúl tulajdonítják a banknak, míg mások szükségesnek vélik viragzó állása feltartatása végett. 1831-ben a letét összege 5,201,370 f. stre ment.

d) *Discontofoglalkozás.* A discontirozást a bank inkább a magán bankierokra kívánja hagyni; a honnan nála a lerovat a béke helyreállása óta mindig nagyobb, mint azoknál: hanem készpénz szükség s pénz zavarok idején a bankieroknál is hirtelen olly magasra emelkedik, mint a banknál, sőt ezek is akkor ennél keresnek segédelmet, míg ellenben egyébkor a bankhoz discontirozás végett kevesen folyamodnak (mint a tudománytári értekezéshez mellékelt táblából látható). A banktól discontirozható váltó, ha vidéken adatik ki, 20, ha Londonban 100 f. st. alul, és 90 napi lejáratnál tovább nem szólhat. — 1840-i mártz. 19-ki közgyűlésén a banknak úgy jelenté a bankkormány: hogy az utóbbi 6 hónap alatt a banktól 40 millio discontiroztatott, s a banknak e melletti vesztesége 600 f. stgen felül nem emelkedett. Az illy vesztesége a banknak 1791—1831-ig évenként közép számmal 31,698 f. st. volt. — A lerovat a körülményekhez képest emelkedik vagy alább száll. A banknak 1840-ki 23 Január. hirdetése szerint 5 procentre határozatott, s így áll jelenleg is.

e) *Nyílt rovások vitele,* vagy útalványi számvitel = Drawing accounts. A banktól nyílt rovások (offene Rechnung) nyerhetése végett, bizonyos, a betevő által tetszése szerint határozott

öszevet kell készpénz- vagy arany s ezüst rúdokban betenni, s ekkor a bank a magán kereskedő fizetéseit, mint szinte az ennek részére felszedni kellett fizetéseket, olly módon teljesíti s kezeli, mint akarmellyik bankier. Azonban a bank nagyobb összevre menő fizetést nem teljesít, mint a mennyi pénz nála le van téve. És ezen foglalkozásért a bank nem kap egyéb díjt annál, hogy a nála letett pénzt, ha azzal a betevő kereskedő helyett fizetéseket nem kell tenni, addig mig tenni kellene, használhatja, és semmi kamatot nem húz a letevő az úgy letett összevtől.

f) *A bankjegyek kibocsátása.* Az Angolbank jegyei IV. Wilhelm alatt (1834) törvényes fizetési eszközül tétettek, mellyet az Angolbanks fiókbankjain kívül minden fizetéseknél készpénz gyanánt el kell fogadni. A bankjegyek 1759-ig 20 f. st. alul, ez időtől 1793-ig 10 f. st. és ismét ettől 1797-ig 5 fonton alul nem szolhattak: ekkor azonban nagy szorultságban 1, s 2 fontos bankjegyek is bocsáttattak ki; hanem ezek újlag eltöröltettek, olly törvény hozatván, hogy 1829-i 5-k Apriltól kezdve 5 f. stről szóló bankjegyeknél kisebbet nem szabad kiadni. A kiadandó bankjegyek mennyiségét a bank a közszükséghez méri, s a közönségnél lévő kelendősege által határoztatja el; többet ad ki, ha sok arany s ezüst rúdat küldenek beváltás végett, kevesebbet, ha sok bankjegyet hoznak visszaváltatni. Ha a bankjegyek olly kelendők, hogy hal-

mozva küldik beváltás végett az ércz rúdakat, fel van hatalmazva a bank igazgatósága, hogy ekkor minél több statuspapírt vásároljon be, vagy pedig hogy a beváltási lerovatot emelje fel, hogy így a papírpénz kevesíttessék. — A bankjegyek biztosítására kezesség gyanánt szolgál a banktól álló adósságként a kormánynak tett költsön, mely a bank alaptőkéjével körülbelől mindig egyenlő. A forgásban lévő jegyek összege korunkban közép számmal 19 millio f. st. — Ezen s a magán bankok jegyein kívül a bélyeg hivatal jelentése szerint 1839-ben 528,493,842 f. st. értékű váltó volt a három királyságban forgásban. — A hamis bankjegy csinálását halállal büntetik. *)

A bank alaptőkéjének árfolyama változó: 1835-ben 217 körül is állott; 1841-ki Januárban pedig csak 171, sőt 145 f. st. körül kelt. A részvényeseknek hasonlókép időnként változó mennyiségű osztalék jutott; nevezetesen:

1694	—	8 procent	1788	—	7 procent
1697	—	9 „	1807	—	10 „
1730	—	6 „	1823	—	8 „
1764	—	5 „			

*) A bankjegy tartalma:

Bank of England

No	I Promise to pay to Mr Thomas Rippon	No
	or Bearer on Demand, the Sum of	
	Five Pounds	

1831. March 22 London 22 March 1831.

L. F.ve

For the Govr. and Compy of the
Bank of England.

A B.

és jelenleg is 8 procent körül. A bank a nála lévő letétekről, s forgásban lévő jegyeiről hetenkint tudósítást tesz a kincstári kanczelláriához, s ez a jelentésekből közép számmal kidolgozandó közleményt iktat a hirlapokba.

Az Angolbank 1826 óta *fiókbankokat* (Zweigbank) állított a nagyobb tartományi városokban, p.o. Liverpool, Bristol, Birminghamban sat. Ezeknek fő foglalkozásaikat teszik: hogy nyílt-disconto- és útalvány-rovásokat (offene, disconto u. Anweisungrechnung) nyitnak az őket e végett megkeresőknek, bankjegyeket adnak ki, mellyek a fő bankéval mindenben megegyeznek; kivéven, hogy a fiókbank helyéről szól kelésök. — Pénzt nem költsönöznek; a készpénzt letétként elfogadják, de tőle kamatot nem fizetnek; mindenféle statuspapír eladása- s bevételéről $\frac{1}{4}$ % provisióért gondoskodnak. A fő bank vagy a fiókbankok, az akarmellyik fiókbanknál útalvány-rovással bíró kereskedőért a fizetést teljesítik, és elfogadják sat. —

Ennyi, *) a mit csonka vázolatban az Angolbank- s fiókbankjairól olvasóim elébe terjesztek, hogy némi fogalma legyen azon híres pénz-

magyarúl: Szám. Angolbank. — Rippon Tamás úr vagy a tulajdonos kívánságára 5 f. stnyi összeget fizetni ígérek sat. Az angolbank kormányzó- s társulatért A B.

*) A tudománytári értekezésemben még két, a bank vagyon állapotját s nyereségét mutató tábla van mellékelve. — Az Angolbankról többet olvasni kívánót *Mac-Culloch kereskedési s hajókázási szótárára* utasítom, hol a bank kiváltságát illető 1834-ki parlamenti végzést is egész terjedelmében feltalálja.

ügyi intézet hatásköréről; hanem hogy a roppant gép egész működésével, s tömérdek foglalkozása gyakorlati menetelével összeismerkedjék a legkisebb részletekig, az Angolbank állapotját érdeklő parlamenti okiratokat kellene átvizsgálni, s a nagy gép életmozgásait közéről szemlélni. —

2) Az angol tartományi s magán bankok.

Ezek kétfélék, ú. m. a) 1—6 részvevőkkel, — s b) 6nál több részvevőkkel bírók, vagy úgy nevezett egyesített tőkével alapítottak.

a) A magán, v. hat személynél több részvényessel nem bíró bankok, — vagyis a bankierok.

Az 1708-ban, az Angolbanknak való kedvezés végett hozott törvény szerint azon időtől kezdve az Angolhonban 6 személynél több tagokból álló társulat nem adhatott ki bankjegyeket, s üzhetett bankfoglalkozásokat; melly szabály miatt kis alaptőkén nyüghatván a magán bankok, (privat Banken) gyakori eset vólt megbukásuk. Ez okon 1826-ban az Angolbank megegyezésével az végeztetett, hogy mindenütt, — London környékét 65 angol mértföldre kivéve, — szabad lesz bank-társaságnak akárhány részvényessel alakulni. Ez által némileg segítettek a magán bankok ingadékonyságán, habár még sem olly mértékben, mint azt a nagy közönség biztosítása kívánta.

Minden egyed vagy banktársaságnak, a ki bankjegyeket akar kiadni, engedélyt (Licenz) kell váltania, s ezt évenként megújíttatni (díja 30 f.

st.). Az engedélybe a társaság helyét, összes tagjainak neveit, a czimzetet, melly alatt a bankjegy ki fog adatni sat. be kell jegyeztetni, különben az engedély erőnélküli. Továbbá minden banktársaság köteles a kiadott bankjegyekről hetenkénti rovást (Rechnung) vinni, és azoknak, az 1 Jan. 1 Apr. 1 Jul. 1 Octoberben végződő évnegyedek után egy hónappal, az azon rovasok nyomán készült, s esküvel is megerősített jegyzékét, úgy szinte tartozási s köveselési állapotjának kimutatását, a londoni bélyeghivatalnak (Stempelamt) beadni 500 f. st. büntetés terhe alatt.

A magán bankoknak is fő foglalkozását a meghatározott helyen fizetendő bankjegyek kiadása teszi, mellyek 5-től 500 f. st.ig szólhatnak. Ezeknek kifizetésére a banktársaságok törvény útján is kényszeríthetők. A többi bankfoglalkozásokat, nevezetesen a váltófoglalkozást, készpénzbeni letét őrzését, a költsönözést sat. is űzik. A letett pénzeztől 2 — 3% fizetnek, de az illy bankokra ingadékonyságok miatt csak félve bízzák vagyonukat a tőpénzesek, holott létezésökben egyik nagy jótétemény az volna, hogy a tartományi városok tájain találkozó tőpénzt összegyűjténék, s ezt ismét kiköltsönözés által köz forgásba hoznák, s abban megtartanák. — A nyílt rovasal bíró kereskedőktől, ha értők a letett fedezeti összegben felül tesznek fizetést, az áthágó mennyiségért 5% kamatot vesznek.

A magán bankok száma nagy, 1836 végén 579 volt, mivel létesíthetőség kevésbe kerül; de

bukásuk is gyakori, úgyhogy évenként a csődület alá kerülő bankok számát közép számmal 15-re teszik.

Legnagyobb hiánya az angol magán bankoknak, hogy tartozásaik, s kivált bankjegyeik biztosítása végett tőlök semmi kezesség nem kívánatik: holott ennek, — mint említém, — az Angolbanktól tétetni kellett; sőt nálok mindenkori nyereszkedési mód: hogy az egyesült tőkével, részvényekre alapított bankok tagjai részvényeikből legfeljebb 5—10 procentet fizetnek be, s a nálok leteendő pénzekre alapítják jövő virágzásukat s csalfa bukásukat; mert biztosíték általok nem állíttatván, a könnyen szerzett marta-lékkal akarmikor hátravonúlhatnak. — De a practicus angolok e bajon is majd segítenek!

A magán bankok pénz dolgában egészen az Angolbanktól függnék, s minden szorultságukban ennél, mint gyámforrásnál, keresnek segítyt, menedéket, mivel ércz pénz szerezhetés végett a magok biztosítására előre beszerzik az Angolbank papírjait, s ezt szükség idején vele beváltatják.

b) Egyesített tőkéjű bankok. (Joint Stock-banks).

Oda magyaráztatván az 1708-ki s 1826-ki törvények, hogy csak jegybankot nem szabad 6 személynél többől álló társulatnak állítani Londonban, s tőle 65 angol mértföldnyi körben: az egyesített tőkével (6nál több részvevővel) alakított bankok Londonban s környékén életbe léptek 1834 óta; melyek bankjegyek kiadását kivé-

ve, egyéb bankfoglalkozásokat űzhetnek. Így létesült Londonban több gyarmati-bank (colonial-banken), s legközelebb 1839-ben egy *kereskedő-bank* — commercial bank of London. — De ezen egyesített tőkéjű bankoknak (még a kevesebb személyzetű bankokénál is) több hiányaik vannak, — mint ez a parlamenttől az illy bankok állapota megvizsgálására 1836-ban kinevezett titkos választmány jelentéséből érthető: nevezetesen az alapszerződés egy törvényhatóságnál sem tétetik le; a törvény nem parancsolja, hogy az alaptőkéül aláírt öszveget valósággal befizessék; s hogy az osztalék csak a nyereségből fizettessék ki; semmi biztosítéki öszveget nem kell a status kormánynál, vagy másutt letenni; a törvény sem a főbankok távulságát, sem fiókbankjaik számát meg nem határozza; a törvény nem biztosítja eléggé a közönséget, hogy a bélyeghivatalnál bejegyzett személyek épen azok, kik a vállalati szerződést aláírták, s azért felelősök sat. Legfőbb szükség: hogy az illy bankok részvevőinek felelőségek terhe egész vagyonuk erejéig terjedjen; s hogy köteleztetésök a bankból való kiléptökkel ne azonnal, hanem 2—3 év múlva szünjön meg (mint az illy közkereseti társulatot érdeklő jeles magyar törvény rendeli). — Az illy egyesített tőkéjű bank 1836-ban már 101 vólt, s mind e mellett a magán bankok nem kevesedtek.

II. Scott bankok.

Az Európában jelenleg létező bankok közt a scott bankok legbiztosb, s a közjólétre legha-

tékonyabb szerkezettel bírnak; ezek egész más elvek s törvények szerint alkotvák mint az Angol bankok, nevezetesen: a többször említett 1708-i törvény a scottföldet nem kötelezván, itt több számos részvényesekkel bíró bank alapult. A scott bankok kétfélék: kiváltsággal, s ezzel nem bíró bankok. Kiváltsággal (Freibrief) csak három bír, ú. m. a *scottföldi bank* (Bank von Scotland) a *scottföldi királyi bank* (Königl. Bank von Scotland) s a *britt vásznastársaság* (brittische Leinwand-Compagnie) melly első czélját felhagyva, valódi banktársaság.

A scottföldi bank.

Ez a most nevezett czimzettel 1695-ben létesült 100,000 f. st. alaptőkével; parlamenti végzés által felmentetett minden status tehertől; majd alaptőkéje időnként nagyittatván, végre 1804-ben 1,500,000 f. stre emeltetett, de ebből csak 1 millio fizettetett be; s így áll jelenleg is.

A bank szerkezete egy 1818-ban kiadott hivatalos íromány szerint következő: e bank nyilvános nemzeti intézet a földművelés, kereskedelem és műipar előmozdítására, s egyéb köz célra. Alaptőkéje 1,500,000 f. st., melly összevből akármelly magános személy s közönség tetszése szerinti összevet, — részt szerezheth; s a részvényesek, ha semmivel nem tartoznak a banknak, rövid úton tetszésök szerint csak egy útalvány adásával akarkire áttehetik részeiket; ha pedig tartoznak, ennek kifizetése után. A részvényeket nem, csak

az utánok eső osztalékot, lehet törvényes zár alá venni; azonban a részvények is bíróilag átitélhetők. A bankot kormányzó, alkormányzó, 12 rendes és 12 rendkívüli igazgató (director) vezérli, kik évenként Mártz. utolsó keddjén újonnan választatnak a 250 f. stnyi részvénnel bíró tagoktól. Kiknek 250 f. st. felül van részvényök, minden 250 f. st. után *egy egy* szavazatuk, s így 5,000 f. st. után 20 szavazatuk van, minél több már nem lehet. A kormányzónak 2,000, alkormányzónak 1,500, igazgatóknak 750 f. st. részvénnel kell birni. A végrehajtó hivatal a pénztárnok-, titoknok- s néhány más tisztből áll. — Foglalkozásai:

a) A bank, a letevés végett oda vitt készpénzt minden hivatalszobájában (Bureau) elfogadja, s tőle kamatot fizet. A kamatláb változó; most 2 %. — A scott bankok nagy része 10 f. stnyi öszveget is elfogad letétként, minek a takarékpénztárral egyesülve rendkívül jó következménye van a moralitasra, mivel így a kisebb keresményűeknek út nyílik legapróbb keresményöket nagyobb öszvegre nevelni; mert miután a takarékpénztárakban felnevekedik az öszveg 10 f. stre, ekkor ezt a bankba tehetik. A honnan a takarékpénztárak Scotiában a bankokat megelőző olly intézetek, hol a bankokba tehetés végett a kisebb öszvegek meggyűjtetnek. Azt írják, hogy sok bankban a letett öszvegeknek közel fele 10-től 20 f. stgig való öszvegekből áll.

b) A fő hivatalnál, a Londonban vagy akárhol lévő ügyvivőkhöz adatnak ki tukmák (trassirte Wechsel), s ezek viszont akarmelley ügyvivőségnél adatnak ki Londonra vagy a főhivatalra.

c) Váltók, mellyek London-, Edinburg- v. akarmelleyik városba szólnak, hol a banknak ügyvivői vannak, discontiroztatnak.

d) A status- és egyéb nyilvános papirok vétele vagy eladásáról gondoskodik, s az utánok eső osztalék a bank által megkapható.

e) A bank minden hivatala hitelez biztosítékra, nevezetesen *költsön-rovást* (Geldrechnung) nyit, melly az angolhoni nyílt rovással egy természetű. A kik ezt akarnak magoknak nyittatni, tartoznak a hivatalnál a hitel nagyságát, az állítható biztosítékot bemutatni, és megnyerhetése csak az igazgatóktól engedtetethetik meg, s ezek akaratjára ismét visszavonatható. Biztosítékok többfélék lehetnek: kezesség, a bank alaptőkéjében lévő részvény, átadott zálog s lekötött hypotheca. A kinek költsönrovás nyittatik, a hitelezett mennyiségből annyit vehet ki, a mennyit akar, s ezt akkor fizetheti vissza ismét, mikor akarja; kamatot csak a valósággal kivett összegtől kell fizetni. — E foglalkozásban főkép a bankjegyek forgásba hozatala a cél, s legörömöstebb olyanoknak nyitják, kik a banktól gyakran kérnek ki pénzt, és fizetik vissza a kikértet. És ezen hitelezési módszerben, kivált a tőpénzzel nem bíró gyártóknak, kereskedőknek sat. van hasznuk, kik két vagy több alkalmas kezeszt állítván,

akarmikor készen álló hitelre, s így pénzre tehetnek szert.

f) Bankjegyeket ad ki, melyek egy f. stgig, — alább nem — szólhatnak. — 1826-ban a scotiai bankoktól kiadott, s forgásban lévő jegyek összege 3,309,082 f. st. vólt; s ebből 1,229,833 f. stnyi vólt csak 5 vagy több fontos bankjegy.

A scott bankok közül a pénzügy legzavarosb korában is egy sem bukott meg, minek egyik oka az, hogy a három kiváltságos bankon kívül (mellyeknek tagjai csak az aláírt összegig állanak jót,) a többi bank tagjai mindnyájan egyik a másikért minden vagyonukkal kezesek, s jót állanak a bank-czimzet alatt tett kötelezéseikért. Továbbá a törvény a banknak, — hogy tőle a veszteséget távoztassa, — módot szolgáltat, hogy mindig vizsga szemmel tarthassa, s egyszerre kiláthassa a hypothek- és föld-könyvből, adósa vagyonbeli állapotját, s tehetségébe helyezi, hogy adósának ingó, ingatlan javait lefoglaltathassa, s belőlök magának elegettéessen. — A scotiai hitelezőnek szabadságában áll adósának személyes adósságaért még igényeit, jövőendő jogait (jus virtuale) is lefoglaltatni, mellynek akkor is van ereje, ha az adós elébb meghalna sat. — A scott bankok összege a fiókbankokkal együtt 150 körül van. — Úgy hiszem magyarázat nélkül látható a scott bankok jelessége.

Az irföldi bankokról, mivel semmi kitűnő szerkezetű szabályokkal nem bírnak, hallgatok.

Az észak-amerikai szövetséges statusokban, az ősz Britannia erőteljes szülöttiben, még szorosban egybeolvadt a népélettel a bankügy. Itt kétféle, ú. m. ész és pénz aristocratia tartja a kormányzási hatalmat, s ez utóbbi osztálynak a bank tulajdonosok, bankierok leghatalmash tagjai, kik egy időben már túl nyomó erővel kezdék a köz ügyeket kezelni, s félő volt, hogy egészen magokhoz ragadják a felségi hatalmat: de Jackson szilárdsága korán megtöré a renden túl uralkodni kezdő szörnyeteget. Ez esemény új időszakot alkot a szövetséges statusok történetárában, s míg egy felől a kereskedésben hon s Európában roppant hatású, s mai napig érezhető pénz zavart okozott, más felől a szövetséges statusok kormányának egy még a mai időkig is fel nem oldott terhes status-kormányi kérdést adott. — Az észak-amerikai bankok szerkezete némelly statusokban még rosszabb az angol bankokénál is; a scott bankok megett pedig mind messze maradnak el. — A bankok száma nagy, úgyhogy 1835-ben 557 bank 121 fiókbankkal létezett 196,250,337 dollárnyi alaptőkével a szövetséges statusokban.

Észak-america bankügyében elsőbbségért két status bankjai vetekednek, ú. m. a neu-yorki s pensylvanai bankok; ezek egymás megbuktatása-, hitelök rontására mindent elkövetnek, s főkép mind Neu-York mind Philadelphia oda számol, hogy ha ismét statusbank létesíttetné, ezt saját keblébe létesíthetné. Magok ugyan a lelki-

ismeretlen bankkormányzók is segítik elő az intézetek buktát, mert 1840-ben olly rosztól álltak a pensylvania bankok, hogy fizetéseiket megszüntetni kényszerültek, s miután 1841 elején az úgy nevezett szövetséges-statusok-bankja, (die Vereinigten-Staaten-Bank) — de a melly kiváltságot csak a pensylvanai status-kormánytól nyert, — fizetését megkezdte, ezt ismét meg kellett szüntetnie; ez okon választmány neveztetett ki a bank ügyei s állapota megvizsgálására, mellynek munkálatából kitetszik, hogy a kormányzók s kezelők a legrútábbul megcsalták s lopták a bankpénztárt. Ennek folytában e nevezetes bank körül több változás történt, czimzete „kiváltságos pensylvania bank“ lett, s hitele javítására minden módot megkísértenek. Azonban olvasóimat csak a hirlapokra útasítom, ezekből a napi történetek folyamában összeismerkedni kénytelenek az ingadékony alapú észak-amerikai bankok sorával, helyzetével; mert azon statusokra nézve a bankok állapota politicai nagy életkérdés.

B) A némethoni bankok.

Korunk többi statusa életfolyásával úgy látszik a bankügy még nincs olly szoros összefüggésben; a mi onnan magyarázható: hogy az említett két statuson kívül sehol sem foglalkozik olly terjedelmes néptömeg, a lakosoknak olly nagy részök gyártás- és kereskedéssel. Hanem egy europai status sincs tán, a törökön kívül, mellyben bank ne lenne. — Mivel a Némethon s in-

térvényei gyakorolnak hazánkra legnagyobb befolyást, s állanak előttünk példaképekként, nevezetesen bankjait szükséges ismernünk. Ezek közül

1) A hamburgi bank

legrégibb, s egyszersmind korunkban ön nemében egy intézet, t. i. jelenleg csak ez egy átírási bank — Girobank — létezik; s mind e mellett a szárazföldi bankok közül, úgy hiszem a francz bank, s ez gyakorolnak a világ-kereskedésre legtöbb befolyást. Ezt 1619-ben állították, s most is régi alkatjában áll; nem egyéb egy a hamburgi kereskedőségtől összetett nagy közpénztárnál, hol a fizetés csak át- s visszairással (*zu és ab-schreiben* a műszavak) történik. Az átíratás a tulajdonos v. meghatalmazottja személyes jelenlétével történik, az úgynevezett *Bankzettel* átnyújtása mellett; ez azonban lehet akarki írása, s csak a tévesztés elhárítására való. A részvényes lenni, s magának a bankkönyvben formaszertint rovást nyittatni akaró, ezért s minden új folió-ért egy species tallért köteles fizetni; ez árt azonban lejjebb alkudhatni, ha számos foliora van szükség; és a mellett legalább 100 mark-bankot*) 15 $\frac{2}{8}$ finom ezüst rúdokban (Barren) a bankba letenni. A letét csak illy minéműségű ezüst rúdokban, — vert pénzben nem, — fogadtatik el. A letétől kamat nem jár, sőt minden kölni

*) Mark-banko képzelt pénz csak ezüst rúdokban van. Egy finom kölni mark 27 $\frac{5}{8}$ mark-banko; 1 m. b. 16 schilling; s úgy emlékezem 1 mark-banko = 43 xr. pengő p.

márk őrzéséért 2 schilling húzatik le. — Az így felhalmozott ércz kincs becsét 40 mill. m. b.-nál többre teszik. Az átírási öszvegnek legalább 100 mark-banko mennyiségűnek kell lenni; de év végén bizonyos időben e *mennyiségen* alul is megengedik az átíratást. — A ki többet írat át, mint a mennyi java van a bankkönyvben, 30% bírságot fizet a túl íratott öszvegért. A bankot egy díjtalan választmány vezérli; s két osztályú t. i. költsön-bank, hol ezüst s arany zálogra bankpénz költsönöztetik; és váltóbank hol az át s visszairás kezeltetik. Minden részes javát a bankból akarmikor kiveheti, de ekkor a letét 27 mb. 10 sch. helyett, 27 mb. 12 sch.-be számíttatik neki vissza. Hamburg a szárazföld első kereskedő városa lévén, sok külföldi, helyben tartózkodó levelezője által tagjává lesz a banknak.

2) *Az ausztriai nemzeti bank Bécsben.*

Az 1816-ki 1-ő Juniusról költ patens adott életet ez intézetnek; kiváltsága 1817-n 15 Jul-ról 25 évre szól. Létét főkép a kormány rendkívül zavart pénzügyének köszönheti. E bank magán intézet, magán részvényekből alakult a kormány pártfogása s felügyelése alatt. Minden vagyona, — a fekvőn kívül, — s jövedelme adómentek, s könyvei s a tőle kiadott oklevelek a bélyegdíjtól szabadok. — A bank alaptőkéje előlegesen 100 milliora határoztatott, s egy részvényre 1,000 f. papir és 100 f. ezüst pénzt, — s így összesen 500 peng. flot kellett fizetni; de miután 50,653,000

ft. befizetett, az aláírást bezárták, s így csak 50,653 részvényt adtak ki. A részvényjegyek névre, — bárha költöttre is, — szólnak, hanem másra való áttételök minden költség nélkül történik. Utánok kétféle osztalék jár, *rendes és rendkívüli*; *rendes* 30 p. f. minden részvény után; a *rendkívüli*, melly a bank foglalkozásaiból eredő nyereségből adatik, a *rendes* osztalékkal évenként két ízben Január- s Juliusban. A részvények árfolyama már

1820 — 650 pengő f. 1838 Februarban 1444 p. f.
1830 „ 1358 „ „ 1841 Januarban 1700 „ „
völt; — most csak 1580 körül van.

A bank foglalkozásai ötfélék, ú. m.

a) *Bankjegyek* kiadása s beváltása.

b) *Discontirozás*. — Ezüst pénzben szóló s Bécsben fizetendő váltók discontiroztatnak, melyeknek legalább 300 p. fról, s rendesen betöltött forgatmányokkal forgatva, rendelményre kell szólani, s lejáratuk 10 napnál kevesebb, 3 hónapnál több ne legyen. A 10 napnál kevesebb időre szólók is, ha a 10 napra eső lerovat kiengettetik belőlök, beváltatnak. A váltónak három szilárd hitelű kezes aláírásával (kik közül egynek az alsó-austriai váltótörvényszéknél bejegyzettnek kell lenni) kell megerősíttetni. Az ilyen váltókon kívül a statuspapirok bizonyos nemei is discontiroztatnak.

c) Az *előlegezés* (Vorschusz) és *költsönözés*. Minden becsületes bécsi lakos folyamodhatik a bankhoz költsönért; s ez a következő zálog-ne-

mekre adatik: 1-ör minden zálogúl alkalmas arany s ezüst eszközre; 2-or belföldi statuspapirokra. — A költsön 15 nappal számítható határidőre, t. i. 15, 30, 45, 60, 75, 90 napra adatik, ennél hosszabbra nem. A költsön összeg, ha arany s ezüst eszközök adatnak zálogba: 4,000, — ha arany s ezüst pénz: 1,000, — ha pedig statuspapirok 500 p. ftnál kisebb nem lehet. A két első zálognemre adott költsöntől 2%, az utóbbira adottól 4% fizetendő, melyet előre le kell tenni. A költsönözőnek szabadságában áll a költsönt a kitűzött fizetési nap előtt akarmikor, s részenként is lefizetni, de az előre letett kamatból semmit sem kap vissza. A fizetési idő hosszabbításáért 8 nappal kell eltelése előtt folyamodni. — Ezüst s arany zálogra belső finomságának egész értékével felérő összeg csupán 5% kivonásával költsönöztetik; a statuspapirokra pedig, a mennyit, ezek akkor a pénzfolyami közép ár szerint érnek, azon becsnek $\frac{2}{3}$ részét előlegezik, hanem ha árfolyamok $\frac{3}{4}$ résznyire szállna alá a költsön összeghez képest, s az adós a következő napi 11 óráig felszolgáltatás nélkül elegendő zálogot nem állít elő, úgy szabadságában áll a banknak az elzálogosított statuspapírt eladni, s a zálogosítónak csak a felüleg maradékot adja át. Ha továbbá a zálogból ki nem telne a költsön, akkor az adós ellen viszkeresete is van a banknak. A zálogosító határidőre ha meg nem fizet, szabadságában áll a banknak a zálogot eladni, s árából ezért jutalomdíjúl (provision) $\frac{1}{3}$

procentet lehuzni. — A költsönért folyamodó, ha Bécsben fizetendő statuspapírt akar zálogba adni, ezt a határozat kinyerése idejétől 8 nap, ha pedig más városban fizetendőt 2 hónap, s ha egyéb javak adatnak zálogba, ezek 4 nap alatt átadandók, különben újonan kell a költsönért folyamodni. Ha a zálogba adandó statuspapír névre szól, azt az „ausztriai kivált. nemzeti bank költsönöző s letéti hivatalára“ kell átíratni.

d) *Letéti foglalkozás.* A bank letétül elfogad: 1) forgásból ki nem ment arany s ezüst pénzt s rúdakat; 2) mindenféle nemes ércz eszközöket; 3) bankjegyeket, bank részvényjegyeket, s a letevőre szóló magán rész-kötelezvényeket (privaten partial-obligation); 4) bel- s külföldi statuspapirokat; 5) magán személyeknek pénzről szóló okleveleit; és 6) magán személyeknek nem pénzről szóló okleveleit; p. o. végrendeletet, társasági szerződést sat. — Mind ezektől különféle illetmények (Gebühr) fizetendők a letéti idő- s tárgyhoz képest. A letett tárgyakról kettős összeírást kell átadni. A letét akarmikor visszavehető, hanem az előre lefizetett díjból semmi sem térítettik vissza. A letétet érő olly kárvallásért, melly a vak esettől függ, az intézet nem kezeskedik. Csődület esetén a letét bírói határozatnál fogva a letevő csődtömegéhez kapcsolatik.

e) *Átírási foglalkozás.* — Ezekből látható, hogy e *nemzeti* bank nevet viselő intézet egyfelől a kormány, másfelől szinte *kiválólág* a bécsi

lakosok érdekéért van létesítve, s nevét nem érdemelve, szűk hatás körű.

A banknak szabadságában áll az ausztriai ház birtokaiban fiókbankokat állítani, s illy intézeteket létesített is Brünn-, Praga-, Lemberg-, Szeben-, Temesvár-, Buda-, Trieszt-, Grätz-, Linz- és Innsbruckban; de ezeknek munkálati körük igen szűk, nevezetesen:

1) A bankjegyeket váltják ércz pénzre, az ércz pénzt ezekre, s a nagyobb bankjegyeket kisebbekre.

2) A régipapírpénz beváltásán munkálkodnak;

3) a náluk letett 100 peng. fnyi, vagy nagyobb összegekről a bécsi középponti pénztártól kifizetendő útalványokat adnak ki, s ez szinte hasonló útalványokat ad ki a fiókbankokra. De ez útalványokat csak a tudósítvány (Avisobrief) megérkezte után fizetik ki, mellynek kiadásaért e következő járandóságot kell fizetni:

brünni-grätzi- s linziért	$\frac{1}{10} \%$	vagyis	6 xr. 100 ftól
budai s prágaiért	$\frac{1}{8} \%$	—	7 $\frac{1}{2}$ „ „ —
innsbruckiért	$\frac{1}{4} \%$	—	15 „ „ —
lembergiért	$\frac{3}{10} \%$	—	18 „ „ —
szebeniért	$\frac{1}{3} \%$	—	20 „ „ —
Triestből Bécsbe	$\frac{1}{5} \%$	—	12 „ „ —
Bécsből Triesztbe	$\frac{1}{6} \%$	—	10 „ „ —
Temesváriért	$\frac{1}{4} \%$	—	15 „ „ —

A bécsi nemzeti bank foglalkozásainak eredménye 1840-n:

1) *Disconto-foglalkozás.* Dec. 31. 1839 maradt 11,068 darab 63,698,536 v. cz. f. értékű, melly összeg 1840 folytában 72,981 darabban 305,518,653 f. értékűre emelkedett; ebből 1840. 31 Dec. 11,953 darab 63,286,114 f-tal maradt át 1841-re. A 16 vizsgáló vigyázósága következésében veszteség nem volt.

2) *Költsön-foglalkozás.* 1839-ki 31 Dec. 19,792,401 f. erő zálog maradt 11,439,000 f. költsönnel terhelve; 1840-n a zálog 56,364,722 ftot erővé emelkedett 34,591,200 fnyi költsönnel, s 31 Decemberben 27,800,803 f. értékű zálogon 17,470,100 f. költsön maradt künn. — A Pest-buda- s Esztergomnak 2 prre adott költsön, mivel belőle már 49,840 f. visszafizettetett, a fenlévő 2,950,160 ft. 1840-ben a banknak 59,157 f. 30 xr. jövedelmet adott.

3) *Letéti-foglalkozás,* 76,055,509 f. 9 xr. értékű tárgyakra terjedt ki.

4) *Papírpénz beváltás.* Ebből 1839-diki 31-dik Decemberben 436,282,650 f.
vált beváltva, 1840-ben 1,611,425 „
váltatott be, s így 1840 végén . . 437,894,075 f. vált
már beváltva, s 1841-re 11,818,763 f. v. cz.
maradt forgásban.

A pénztár összes állapotja 1839-diki December 31-dikén volt 66,859,367 f. 48 xr.
1840-ben bevétel 1,003,611,479 f. 42 xr.
s így a bevétel 1,070,470,847 f. 30 xrra
emelkedett, a kiadás pedig . . 1,012,036,688 f. 10 xr.
vált, s így 1840-ki 31 Decemberben 53,434,159 f. 20 xr.
maradt a pénztárban.

A banknak 1840-ben következő vált jövedelme
discontirozás által 2,591,099 f. 2 xr.
költsönözés által 583,941 „ 9 „
a bank tőjaveiből 2,105,329 „ 39 „
utalvány foglalkozásból 35,072 „ 36 „
tartalék pénztári kamat 227,671 „ 28 „
s így összesen 5,513,113 „ 54 „
ebből igazgatási költség 417,383 f. 35 xr.
s más kiadások s az
1841-be tartozó bevétel, együtt 485,497 f. 28 xr.

902,881 f. 3 xr.
levonván, a tiszta jövedelem . . . 4,640,232 f. 51 xr.

Ez 50,621 részvény közt elosztatván, egyre 91 f. 39 $\frac{1}{2}$ xr. jut, ebből a kamaraelőlülőség helybenhagyásával 89 f. részvényenkint kiadatott, — 2 f. 39 $\frac{1}{2}$ xr. pedig összesen 134,963 f. 51 xr. a több mint 6 s fél millio e. p. értékű tartaléktőkéhez kapcsoltatott.

3) *A bajor váltó s hypothek-bank.*

Ennek az 1834-ki juliusi bank-törvény adott lételt, melly 10 cikkelyből áll, s foglaltja összehúзва ennyi: 1 cz. egy bajor hypothek s váltóbank állíttatik, 2 cz. mellynek kizáró joga lesz maga s fiókbankjai számára bankjegyeket hozni forgásba. E kiváltság idejét a bank alapítók a kormánnyal egyetértve határozzák meg. 3 cz. Az alapszabályok, s az azokban történendő változtatások királyi helybenhagyás alá terjesztendők. 4 cz. A bank alaptőkéje készpénzben befizetett részvényekből fog alakulni. 5 cz. A részvényjegyek csak meghatározott névre szolhatnak. 6 cz. A bank, alaptőkéjének legalább három ötödét fekvő javakra tartozik költsönözni; a kamat 4% nagyobb nem lehet, s a költsönnek ehhez aránylagos évdíjak (Annuitäten) által lehető szállítását köteles megengedni. 7 cz. Az alaptőke többi ötödével bank- s váltó-foglalkozásokat űzhet a bank, s itt főkép az iparúzó osztályt gyámolítsa. Azonban a bizományi foglalkozások- s külföldi status-papirokkal való kereskedéstől eltiltatik. A bank élelemdíj szerződéseket (Leibrenten-Vertrag) köthet s életbiztosító intézetet állíthat. 8 cz. Azon köteleztetések következtében a bank nem kamatozó bankjegyeket bocsáthat ki; mellyeknek össze

vege azonban az alaptőke $\frac{1}{10}$ része értékénél, semmi esetre pedig 8 millio ft. öszvegünél több nem lehet, s minden esetre két annyi hypothe-kával kell fedezve lennie. A bank köteles jegyeit, pénztárainál bemutattatván, tüstént beváltani. 9 cz. A bank s fiókbankjai váltófoglalkozásokban a váltótörvény jótéteményeivel élnek. 10 cz. E törvény végrehajtásával a bel- s pénzügy-mini-steriumok bízhatnak meg. — Ezen törvényen alapúlva lépett 1835-ben életre a bankfoglalkozások főbb nemeit magában egyesítő bajorbank, s nem a népség egy, hanem minden osztályának, s fő-kép a más bankoknál figyelemre alig méltatott fekvőjavarak tulajdonosainak gyámolítását tűzé-ki vezérelvül. Szerkezete a létezők közt egyik a legalkalmasbak közül, és szoros figyelem vólt alkotásában, hogy munkálkodásaiból sehogy vesztesség ne háramúljon a népségre, s ez min-denkép biztosítva legyen. Én körülményeink s nemzeti hajlamunkhoz képest ez intézet alapsza-bályait, alakját vélem olyannak, melly hazánk-ban legcéli irányosban léphet életbe, s nálunk leginkább alkalmazható, azért részletes ismertetése végett alapszabályait olvasóm elébe terjesztem olly célból s óhajtással, hogy minél hamarább hason alakú intézet árassza hazánkra jótéteményeit.

A bajor hypothek s váltóbank alapszabályai.

1-ő Szakasz. A bank alapítása s létideje.

1 §. A bajor hypothek s váltóbank a kormány által-
ma s folytonos felvigyázása alatt álló magán társaságtól
alapított intézet, mellynek az 1834. 1 juliusi törvényben

kijelölt jogai s kötelességei vannak; s vagyona a társaság magán tulajdona. — 2 §. Ez intézet az említett törvény által kijelölt munkálataihoz képest *a)* hypothek, s *b)* váltóbankra oszlik. 3 §. A hypothekbank mint magán hitelegyesület, a hitelezési egyesületek iránt fenálló törvényes rendeletekre alapszik. 4 §. A hypothek s váltóbank helye München, azonban minden esetre minél előbb Augsburgban egy fiókbank fog állíttatni, melly, fiókbankhoz képest való alárendelt viszonyban, az discontirozások költsön-, letéti- s átirási foglalkozásokra nézve a bankkal ugyanazon hatáskörrel birand. Különben a szükséghez képest több bajor városban is állíttathatnak fiókbancok. 5 §. A banknak megengedtetik, hogy kezdetben 10 millio fnyi *) fő alaptőkéjét foglalkozásainak lassankénti kifejlése s terjeszkedése által 20 millio forintig emelje. Minden esetre köteles e kiterjeszkedés nélkül is az alapszabály szerinti jelentkezéshez képest késlekedés nélkül a hypothekára való költsönök összegét 12 millio forintig felnevelni. Minden mostantól kezdve a bankkormány által teendő részvény-kibocsátásoknál a kibocsátandó részvények felére nézve az első 10 millio ftot aláíróknak elsőségök van, és pedig az előbbi aláírás szerinti arányban; egy negyede a kormány rendelkezése alá bocsátatik, mellynek rendelkezés nélkül maradt részéről, mint szinte az utolsó negyedről a bankkormány rendelkezik. Ha a bank e későbbi részvény kibocsátás előtt már tartaléktőkét képezett, úgy az újonan kiadott részvények átvevőitől mindenek előtt ennek, az újonan kibocsátott részvényeknek a már meglévő aláírásokhoz képest való arányában, ki kell pótoltatni. 6 §. Az alaptőke (Capitalstock) alakítására a szerző nevére szóló 500 forintos részvények adatnak ki, mellyek minden törvényszéki közbejövetel nélkül, csupán hátíras (indossement) által egyik birtokosáról a másikra átmehetnek. A részvények folyószámaik szerint az átvevő neve mellététe-

*) Egy bajor forint 50 ezüst xrt teszen.

lével egy arra való fő könyvbe — alaprésztvénykönyv — (Actien-grundbuch) iratnak be. Ezen könyvben más névre való átirás csak az eredeti résztvényjegy előmutatásával történhetik; s mind eddig a résztvénykönyvben utolszor megnevezett birtokos fog a résztvény tulajdonosaként tekintetni. — 7 §. A befizetések készpénzben a bankkormányánál mennek végbe. Ez határozandja meg a részeket (Raten), mellyek szerint a befizetéseket teljesíteni kell, és szolítja fel egy hónappal elébb a befizetésre a résztvényeseket. A bank felállásakor a résztvényesek, az elfogadott alapszabályok megjelenése után, a bankkormány által tett felszólításra kötelesek 10 procentnyit — 50 ftot — a résztvényből a nevökre szóló *ígértvényre* (Actien-promesse) tüstént befizetni. Ezen résztvényeseket soha, és semmi esetben nem kényszerithetni, hogy egy résztvényre a banknak 500 frtnál többet fizessenek. — 8 §. Minden résztvénynek egyenlő tulajdona a bank tőkéje, s egyenlő része van a bank munkálatiból eredő nyereségben. A bank léte alatt, az osztalékon s felülegosztalékon (Superdividende) kívül, semmi más elosztás nem fog történni. — 9 §. Résztvényeket szerezhethnek helyi s külföldiek, testületek, s belföldi statuspénztárak. — 10 §. Minden résztvényhez előlegesen 10 évre fél évenként fizetendő osztalék-couponok (Dividend-coupon), s így 20 darab mellékeltetik. Az évenkénti kamat mennyiség 3%-re van megállapítva, melly szerint egy, fél évenként fizetendő kamat-coupon (vagyis osztalék) 7 f. s 30 xrnai összegeiről szól, azon további megjegyzéssel, hogy a kieszközlendő nyereményi rész (felülegosztalék) a bankkormánytól közretett mennyiségben, vele egy időben osztatik ki. — 11 §. A bank léte 99 évre van megállapítva. Kiváltságai, ha meg nem újítatnak ez időköz elfolyásával szűnnek meg.

2-k Szakasz. A bank jogai s kiváltságai.

12 §. A bank s fiókbankjai: 1) nem csak minden előforduló esetben az augsburgi váltótörvénnyel élnek,

hanem mindenféle közte, s a váltó- és kereskedési-törvényszék alatt lévő kereskedők közt támadó viták, (Streitigkeiten), a mennyiben váltó- s kereskedési foglalkozás forog szóban, az illető kereskedési- s váltó-törvényszéknél ítéltetnek el, ha csak a bank s az illetők közt külön egyesség által kivételkép valamely más nem köteleztetett; 2) „*bajor hypothek- s váltóbank*“ czimzet alatt végzik foglalkozásaikat, s adják ki okleveleiket, melly aláírást úgy kell tekinteni, mint akarmellyik köz hatóságét; 3) saját pecséttel bírnak; 4) jogok lesz, hogy a letett- s árva pénzek a királyi hatóságoktól (Behörde) il- lő kamat mellett náluk letétethessenek. — 13 §. A bank- nak kizáró szabadalma van bemutatóra (au porteur) szó- ló bankjegyeket tenni forgásba, de a mellyeknek érté- ke 10 fton alul nem lehet. A bankjegyek összvege azon- ban a bank alaptőkéje négy tizedrészének értékét, leg- feljebb 8 millio fton soha túl nem hághat; s a kibocsá- tott bankjegyek három negyedének minden esetre két- szer annyi fekvővagyonba helyezett hypothecaval, s leg- alább utolsó ne yedének készpénzben a bankpénztár- ban lévő hasonl ennyiségű pénzzel fedezve kell lenni. A bankkormány azon felül köteles gondoskodni, *hogy ezen készpénzen kívül a kiadott bankjegyek értékének a többi három negyede is a bankpénztárban lévő könnyen készpénzzé tehető értekek által biztosítva legyen.* A közpénztáraknál lévő fizetésekben a bank- jegyek névbecsők szerint beadathatnak. — 14 §. A bank köteles a különösen a végre rendelt pénztáránál kész- pénzért bankjegyeket adni ki s váltani be. — 15 §. A bankpénz (bank-valuta) a bajor országos pénzláb lesz; a bankpénztárak csak 2 f. 42 xrt érő egész és fél koro- nás tallérokat, 2 f. 24 xrt érő ezüst tallérokat (conven- tions Thall.) és 24 xrt tevő 20 xrosokat vesznek el, s ezekkel teszik a fizetést; apró pénzben csupán kiegyen- lítés végett. — 16 §. A bank az általa kiadott bankje- gyek-, vagy nála letett pénzek- s más tárgyakra nézve,

az ezeket, amortizálások vagy pedig letartóztatások végett, illető megkerestetést el nem fogadja. — 17 §. A bank részvényjegyeit, vagy más kijelelt névre szóló okleveleit, ha elvesznek a belföldi statuspapirokra nézve fenálló törvények szerint a törvényszékek előtt amortisaltathatni; a mi a bankkormánynak tüstént tudtára adandó. — 18 §. Kiváltsága eltelte után, vagy valamikori feloszlásakor, a bank minden még forgásban lévő bankjegyei értékét készpénzben valamelyik királyi pénztárba letenni köteles. A három éven át történt felszólításra is be nem váltott bankjegyek értéke, mint ez a bankjegyeken ki van jelentve, a bank tőpénzéhez kapcsolatik. Ez az eset akkor is, ha a bankkormány akár elhasznátságok, akár más okoknál fogva a forgásban lévő bankjegyeket másokkal felváltja. — 19 §. A bankjegyek utáncása, vagy hamisítása az 1834. 1 júliusi törvény 2-k czikkelye szerint fog büntettetni. — 20 §. A banknak szabadságában áll, hogy a letevő elleni összes követelésiért kifizesse magát birói közbejövetel nélkül az attól letett tárgy becséből.

3. Szakasz. A bank viszonyai a status kormányhoz.

21 §. A királyi kormány egy királyi biztos által a töle helybenhagyott alapszabályok (statuta) megtartása iránt folytonos felvigyázást gyakorol; a ki e czélból: 1) a választások- választmányi gyűlések- s az igazgatók ülésében jelen lehet; 2) a bank könyveit s pénztárát akarmelly időben megtekintheti; és 3) különös felelőség alatt vigyázni köteles a 13. §-ban a bankjegyeket illetőleg tett határozatok lelkiismeretes teljesítése, mint szinte a bankjegyeknek kibocsáttatások előtt aláírással, vagy bélyeggel való megerősítettetők iránt. — 22 §. Ha a királyi biztos az előforduló alkalommal olly véleményben volna, hogy a bankválasztmány, vagy a bankkormány hatáskörén (Befügnisz) túlmenni, vagy az alapszabályok ellenére cselekedni akarna, s az ő ez iránt tett emlé-

keztetésére nem figyelne, akkor ő tüstént tudósítást tesz a kir. kormánynál, mire a kérdéses tárgy a kiadandó határozatig függőben marad. — 23 §. A bank saját ügyében közvetlen a kir. ministeriumhoz folyamodhatik. — 24 §. Ha a kormány vállalatai kivitelére nézve a bankkal valami módon foglalkozási összeköttetésbe lépne: akkor a banknak minden alapszabályaiba s rendelkezéseibe (Reglement) foglalt határozata épen úgy teljesen használható, mintha a bank magánosokkal ereszkednék foglalkozásba.

4. Szakasz. A bankkormány.

25 §. A 40 legnagyobb részű részvényes (37 §.) képezi a bankválasztmányt. — 26 §. A bankválasztmány a Münchenben lakó részvényesek közül 7 igazgatót, s ezek magok közül ismét egy első s egy második kormányzót választanak. — 27 §. A bankigazgatóság választja évenként a szükséges mennyiségű vizsgálókat (Censoren) a Münchenben lakó s dologhoz értő kereskedők közül, kiknek arra kell vigyázniok, hogy csak ismert szilárd hitelű kereskedő házak váltói discontiroztassanak. Minden illy elhatározáshoz három vizsgáló kívántatik. — 28 §. Az egyes igazgatók (Administratoren) választása egyenként történendő, s csak az első megválasztásának kihirdetése után járulhatni a második, harmadik sat. választásához. — 29 §. A választmány, mint szinte az igazgatóság tagjai, csak vagyonaikról szabadon rendelkezhető belföldi részvényesek lehetnek; kizárva az asszonyok, külföldiek, úgy a testületek és statuspénztárak. A csődület alatt lévő, vagy volt egyedek, ha korábbi köteleztetéseiket teljesen be nem töltötték, sem a választmányba, sem igazgatóságra nem léphetnek. Itt egy részvényes sem képviseltetheti magát megbízott által, a királyi ház tagjait kivéve. — 30 §. Minden igazgatónak legalább húsz, a részvénykönyvbe saját nevére bejegyzett, s hivatala folyama alatt a banknál letéve maradó részvényjeggyel kell birni. — 31 §. A bank kezdetű-

li első év elmultával a választott igazgatók közül egy, az azutáni két évben sorshúzás szerint három három, az azutáni időkben pedig hivatalba lépésök idejéhez képest ugyanannyin lépnek ki. A kilépők újraválaszthatók. — 32 §. Az igazgatók s vizsgálók hivatalaikat mint tisztelhetbelit fizetés nélkül viselik: mindazáltal a választmány-nak jövődjére nézve szabadságában marad az igazgatók-s vizsgálóknak illő kárpótlást határozni időveszteségeik-ért sat. — 33 §. Az igazgatók hetenként legalább egyszer a kormányzó előülés alatt összegyűlve tanácskoznak a bank ügyeiről. Érvényes határozat hozására legalább három tagnak jelenléte kívántatik a kormányzón kívül, kik az ülés jegyzőkönyvét a kormányzóval aláírják. Egyenlő szavazatok esetén a kormányzó még egy második eldön-tő szavazattal bír. Az első, ennek akadályoztatása ese-tében a másod-kormányzó osztja fel a magokat előadó foglalkozásokat. Mindenik igazgató külön felvigyázás vé-gett a foglalkozásoknak egyik bizonyos ágát nyeri. — 34 §. A bank igazgatóság rendezi el a bank foglalkozásai menetelét, készíti el mindenik ágára nézve a szükséges szabályokat (Reglement), nevezi ki a foglalkozás vitélé-re szükséges személyzetet, s határozza meg ezeknek fi-zetését, mint szinte az általok adandó biztosítást (cautio). Hasonlókép a bank igazgatóság jeleli ki az általa felál-lított s felvigyázása alatt álló fiókbankok hatáskörét e végre alkalmas szabályok által. Mind ezen szabályok, mind a személyzeti kinevezések a választmánynak az igaz-gatóságtól összehívott gyűlése elébe terjesztendők. — 35 §. A bankigazgatóság választ egy törvénytudót törvé-nyes ügyeiben való tanácsadás és képviselése végett. — 36 §. A banknak minden oklevelei, ú. m. a bankrészvén-yjegyek, utalványok, kamatozó adóssági oklevelek sat. a „bajor hypothek s váltóbank“ nevében adatnak ki, egyik kormányzó, s az illető foglalkozási ágot vezérlő igazga-tótól aláírva, s a bank pecsétjével ellátva. — 37 §. Sza-bályszerűleg évenként egyszer, még pedig Január máso-

dik hétfőjén tartandó választmányi gyűlésre a bankigazgatóság azon 40 tagokat hívja meg, kik a részvénytörvény szerint az összehívás napján, s az előtt hat hónappal legtöbb részvénnel bírtak, a midőn a részvények egyenlő mennyiségekor a részvények hosszabb ideigi bírása ad elsőséget. Sürgetős esetekben a bankigazgatóság gyakrabban is összegyűjtheti a választmányt. Ezen gyűlésekben a bankkormányzó ül elől. — 38 §. A bankigazgatóság a minden évben Januárban tartandó választmányi gyűlésnek tartozik elébe terjeszteni ez évenkénti számadást, a bank kimutatott jövedelmeit vizsgálata alá adni, az alapszabályban vagy a szabályokban szükségesnek vélt változtatásokat indítványozni, s általánosan a banknak minden viszonya felett felvilágosításokat adni. Minden ezeket illető szavazásnál, szavazatok többsége határoz, kivévén az alapszabályoknak valamellyik választmányi tagtól indítványozott változtatása feletti szavazatot, mely a statuskormányzatnak helybenhagyás végett csak úgy terjesztődhetik elébe, ha a jelenlévő választmányi tagoknak három negyede a mellett szavazott.

5. Szakasz. Az osztalék s tartaléktőke feletti határozatok.

39 §. A bankigazgatóság évenként kétszer, Junius és December végén a könyveket bezárni tartozik, hogy így a bank munkálataiból folyó, s a tartaléktőke levonása után, osztalékként minden részvényre egyenlően kiosztandó nyereség kiszámíthatassék. — 40 §. Osztalékkül előre a részvények névbecse után 3% (500 ftól fél évenként 7 ft. 30 xrral) állapittatik meg. Az azon felül lévő tiszta nyereségből minden költség s veszteség, kétes követelés levonása után három negyed hasonlóképp egyenlően minden részvényre, mint felüleg-osztalék ki fog osztatni. A fél évenkénti bank-számvitel-bezárás (Bankabschluss) következménye mindig köztudomásra bocsátatik, s ekkor az osztalék s felüleg-osztalék az illető couponok visszaadása mellett, felvétethetnek. A bank

első számvitel-bezárásakor a befizetések idejéhez képest kivetett 3% osztalék fog csupán kiadatni. — 41 §. A nyereség három negyede kiosztása után még fenmaradó egy negyedből az alaptőke egy tizedrésznyi mennyiségéig tartaléktőke alapíttatik. Ennek folytonosan illy nagyságúnak kell maradni, azon felül soha sem emelkedhetik. Mihelyt a tartaléktőke a kijelelt mennyiséget elérte, a bank nyeresemény negyedik negyede is a felüleg-osztalékkal kiosztatik. — 42 §. A külön számvitellel kezelendő tartaléktőkének a bankigazgatóságtól statuspapirok- s privat oklevelekbe kell fektettetni, v. más önbelátása szerint jönnek vélt módon haszonhajtólag jövedelmeztetni; az így kieszközlendő nyereséget azonban az évenként December végével bezárandó számvitel alkalmával a bank bevétele közé kell iktatni, s ezzel is nevelni az elosztandó felüleg-osztalékot.

6. Szakasz. A bank foglalkozásai.

1-ső osztály. *A bank foglalkozásairól általánosan.*

43 §. A bank alaptőkéjének három ötöde hypothekai biztosítás mellett ingatlan javakra költsön adatik, két ötöde pedig a bank többi foglalkozási ágára fordítandó. — 44 §. Ha nem bődögélne mindig a bank mindjárt, hogy alaptőkéjének felül kijelelt három ötödére nézve szilárd hitelű, s elfogadható költsönözni akarókat találjon: akkor az illyen költsönvevők jelentkezéseig, a költsönadásra tartozó felesleg tőkét más hatáskörébe eső czölra fordíthatja, de csak olly feltétellel, hogy a saját rendeltetése végett mindig készen tartandó három ötöd, csak rövid határidőkre fektetessék más foglalkozásba. — 45 §. A bank átaljában semmi nyereszkesedési foglalkozást, kivált pedig külföldi statuspapirokkal saját rovására, soha sem üzhet. — 46 §. A bank foglalkozási ágai következők: 1) hypothekára költsönözés; 2) discontirozás, és pedig *a)* az egyszerű váltó discontirozás, és *b)* a 62 §-ban 2 szám alatt kijelelt biztosítékokkal el nem látott váltók discontirozása; 3) a statuspapirok-, arany- s ezüstre való

költsönözés; 4) az átírási- s 5) a letéti-foglalkozás; 6) az életbiztosítás, élelem-díj (Leibrente), adás- és más hasonló foglalkozások; 7) mind a status, mind a magánosok pénzeinek mérsékelt kamatra átvétele. — 47 §. Az előbbi §-phusban kijelelt foglalkozások közül a bank-igazgatóság az egyszerű discontirozási foglalkozásnak ki-válólág kedvezzen.

2. osztály. *A bank egyes foglalkozási ágairól különösen.*

I. A hypothekai biztosítékra való költsönözés. — 48 §. A bank csupán a hypotheka kimutatandó becsé feléig költsönöz, rendszerint első hypothekára, még pedig 1) mindennemű Bajorhonban eső fekvőjavakra; 2) a városok-, mezővárosokban fekvő bizonyos folytonos jövedelmet adó házakra, kivéven a falu helyen lévő kastélyokat, s a ki nem adható épületeket, a mennyiben ezeket a többi jószág rész nélkül akarnák leköteleni. A hypothekára, mennyiben hűbéri vagy hit-bizományi viszonyok alatt (in Lehens- oder Fideikomiss-Verhältnisz) áll, a banknak még különösen felmarad azon joga, hogy a maga biztosítása végett a szükséges specialis feltételeket meghatározza. — 49 §. Az ilyen költsön csak keszpénzben kerek számmal s legalább 500 ftnyi összegben adatik. Mindenféle költségek, mind a törvényszékit, mind az ezen kívülit, a költsönvevő tartozik hordozni. — 50 §. A költsönözni akarók közvetlen szóval, vagy írásban, közvetve pedig illő meghatalmazottak vagy felesketett alkuszok (Sensale) által, — kiknek nincs meghatalmazásra szükségök, — folyamodhatnak a bankhoz. A költsön összegének, s a lekötendő hypothekának pontos feladásán kívül, a hypothekakönyvnek törvényszékieleg hitelesített kivonatját; továbbá a 60 § szerint készített becsüt, s az iránti nyilatkozást, hogy a feltételezett ingatlan hypotheka állítására, és a többi megállapított feltételek betöltésére készek, tartoznak beadni. — 51 §. A költsönöző a „bajor hypothek s váltóbanknak“ egy a hypothektörvény 173 §-a útmuta-

tásai szerint az illető hypothekhivatal által fogalmazott, s kiadott oklevelet tartozik aláírni, melynek minden a banktól, a költsön, s a kötelezett kamat fizetés biztosítása végett, kívánt feltételeket, és azon felül az 1834-i 1-ső juliusi törvény 10-k §-phusára alapított jegyzőkönyvbe iktatott a felőli nyilatkozást kell magában foglalni, hogy 1) a bank rendszabályait, mint kizárólag kötelező sinörmértéket, ismeri el, s tekinti a bankkal kötött költsönözési szerződésnek elítélése-, s magyarázására nézve; 2) hogy azon esetben, ha az elkövetkezett fizetési idő után 14 nappal a kötelezett fizetést nem teljesíti: *a)* magát a banktól az illető törvényszék elébe terjesztett, s a hypotheklevél vagy a hypothekkönyv hitelesített kivonatával erősített panasztételre tüstént a hátra lévő adósság liquiditása feletti előleges vitatkozás nélkül az 1-ső szakasz 52-k s a hypothektvörvény 64-k §-sában meghatározott birói végrehajtásnak alája veti; *b)* a banknak a végrehajtás alá esendő jószág szabad választását a törvényszéki rend (Gerichtsordnung) 18-k fejezete 3-k §-ban meghatározott sorozatra való szorítkozás nélkül megengedi; *c)* a birói végrehajtás módja- s rendjére nézve semmi olyan kifogást fel nem hoz, melyet tüstént oklevelekkel be nem tud bizonyítani; és *d)* törvényesen lemond minden felfüggesztő törvényes-eszközökről (Rechtsmittel), törvényszerinti kedvezésekről, moratoriumról; 3) hogy a banknak jogában álljon, a követelése teljes fedezését kétségessé tevő rongálásakor a lekötött jószágoknak, nem csak új becsüt tétetni, hanem kivételkép fél évi előleges felmondás után, a költsön tőke visszavétele is, a kötelezett fizetés módra való további tekintet nélkül; 4) azon esetben, ha az adós magára nézve hasznosnak vélné, hogy a banktól felvett tőpénzen felül még mástól is költsönözzön, kötelezi magát, hogy a banknak az akarmikor felmaradt kamat s költségek iránti biztosítására, a felvett tőpénz tizedrészt mindenek előtt, mint második (azonban kamat nél-

küli hypothekát), annak részére beiratja; 5) végre hogy minden a felváltalt kötelezés be nem töltése által okozott költségeket s károkat a banknak megtérítend. — Ezen nyilatkozás, mind a hypotheklevélbe, mind magába a hypothekkönyv „Jegyzetek“ című rovatába (Kolumne), beíratandó. — 52 §. A hypothekadósság törlesztése mostanság csak emelt kamat fizetés (évdij — Annuität) által történik; azonban az adósnak szabadságában áll adósságát tetszése szerinti nagyobb szállítási fizetéssel vagy a fennlévő tőke egész visszafizetésével, megsemmisíteni. Egyszeri szállítási-fizetés soha kevesebb nem lehet az évenkénti emelt kamatnál vagyis évdijnál. — 53 §. Az évdij maximuma előlegesen 1 procentre állapittatik meg. A kötelezett kamatok félévenként a bankigazgatóságtól megállapított határidőre fizetendők. — 54 §. Ha az előbbi §-phus szerint 5 procentnyi emelt kamatot (annuität) a tőkeadósságtól szakadatlan fizetik, úgy 43 év alatt az egész adósság eltörlesztetik; ha pedig a még fennlévő tőkének önkénytes szállításai, vagy teljes visszafizetése által félbeszakittatik azon évdijjal való fizetés: akkor az egész évdij általi visszafizetés idejének, az évek számához, — mellyekben az egész tőkének, vagy annak egy részének birtokában volt, — való aránya szerint történik a kifizetési számvetés. — 55 §. Ha folyamodik az adós, a tőadósságnak lassanként történt törlesztéséről számvitel (Rechnung) a már teljesített szállítások összevetésével nem csak bezárható, hanem a maradékkal úgy bánhatni, mint új költsönnel. — 56 §. Kivételkép elegendő biztosságot nyújtó örökötelezvények (Ewiggeldbriefe) is átruházó levél mellett (Transportbrief) átadhatók a banknak. A bank ez esetben az adósnak egy birtokbeli utódjára nézve is érvényes térítvényt (Revers) ad, olly módon biztosítás végett, hogy az illető birtok ezen örökötelezvénytől egészen ment azon esetre, ha 43 éven át félévenként szakadatlanul hiány nélkül teljesítettett a lassankénti fizetés. Az adós,

vagy ennek birtokbeli utódja részéről tett felmondás után visszafizetésekor az addig fizetett évdíjak az 54 §-us határozata szerint húzatnak le a tőkéből. Az adós ha pontosan nem teljesíti a fizetést: akkor ez rajta törvényesen megvehető; és az árverési vevője az illy levélnek épen azokat a jogokat s nyereséget élvezi, mellyel az adós birt. — 57 §. Az adósság teljes eltörlesztése után az adós a kötelezvényt, a hátára irt nyugtatvánnyal visszakapja; s csupán a nyugtatványozott adóslevél előmutatására kitörölheti a hypothekhivatal könyvéből az adósságot. — 58 §. A bank a neki tett fizetésekre bizonyítványul csak a tőle kiadott nyugtatványt ismeri el. — 59 §. A bankigazgatóság az ön hibája nélkül nagy szerencsétlenségtől ért jószágbirtokosnak a körülmények minémiségéhez képest, előre bocsátott vizsgálat mellett, nem csak hosszabb vagy rövidebb határidőt engedhet tartozása megfizetésére; hanem, a kieviczklésre szükséges időszakhoz mérve, újolagi, hasonlólag biztosított költsönt is adhat. Az ezen kedvezést igényleni akaró a banknak az őt ért szerencsétlenséget törvényes bizonyítvánnyal támogatva a szerencsétlenség napjától 14 nap alatt be tartozik jelenteni. — 60 §. A becsűben a hypothekaul adandó tárgynak a körülmények összevetéséből kitetsző valódi becsét kell kimutatni, és ez alkalmal: *általános* az 1822-ki 1 juniusi hypothektvörvény 132-dik §-usában, s az azon törvény végrehajtásáról 1823-ki Május 13-ról szóló útasítás V. melékletében a jószágbecsülésről foglalt szabályokra kell vigyázni; *különösen* pedig a következőkre: 1) a földesúri adókat, az állandókat huszonöttel, a nem állandókat hússzal tőkévé kell emeltetni; 2) a jószág tömegéhez tartozó épületek közül *a)* csak azok jöhetnek különös számvételbe, mellyek a jószág becsét nevelik, vagy könnyen eladhatók; *b)* a falukon lévő más fekvőjavakkal összekötött kasztyók ára csak mint lakházaké, és rendszerint az adó tőkéje után becsülttethetnek; a csupán fényüzési épüle-

teket mindazáltal a becsübe fel nem vehetni; továbbá c) a gazdálkodás és mesterség üzésére szükséges épületek összes becsé meghatározásában a sajátos körülményekre kell vigyázni; s d) minden a vagyon tömegéhez tartozó épületnek a tüzkármentő intézetnél biztosítva kell lenni; 3) a városok- s mezővárosokban fekvő épületeknél megkívántatik, hogy hiteles oklevéllel bizonyítva legyen, hogy a tőke kamatja kétszeresen fedeztetik az utána járó házbér mennyisége által; 4) a kerített erdőket tanult erdőszők az adó tőkéjére s a belőlök kikerülő jövedelemre való tekintettel az erdőszet elvei szerint becsüljék, s az így kivetett jövedelmet 30-czal tőkévé kell emelni; 5) más mezei javak becsüjénét az adó értékét kell kiváltkép vezérpontul venni. — Mindazáltal a birtokosnak fermarad annak kimutathatása, hogy többet ér a hypotheka; — mint szinte a banknak az újonnan való rovástétel (Taxation) joga azon esetre, ha bizonyos jelenségek után félnie lehet, hogy az adótőkéje nevedése által rája veszteség hárulhat. — 61 §. A bankigazgatóságnak azon felül megmarad a joga, hogy törvénnyel nem ellenkező további rendelményeket tehessen a hypothekaul lekötendő tárgy valódi becsé felvételére.

II. Disconto-foglalkozás. A) Egyszerű disconto-foglalkozás. — 62 §. A bank discontiroz: 1) bel- földi sorsolással v. felmondással legfeljebb hat hónap alatt visszafizetendő statuspapirokat s couponokat; 2) minden törvényes kellékekkel ellátott, s a bankpénzben (bankvaluta) valamelyik müncheni kereskedőházra intézett váltókat, mellyek legalább két, vagy ha el nincsenek fogadva, három szilárd hitelűnek ismert kereskedői czimzettel vannak ellátva, s három hónapon túl nem szólnak. — 63 §. A bank más idegen helyekre intézett váltókat is discontirozhat, mellyek azonban három hónapon túl nem szólhatnak, s legalább három ismert jó aláíráttal el vannak látva. Ezeket üresen kell forgat-

mányozni (in bianco giriren) s mellőjek, a banknál való közvetlen visszafizetés nagyobb biztosítása végett a tulajdonostól a discontirozott öszveig szóló s legalább 14 nappal elébe fizetendő saját váltót tartozik mellékelni. Ha mindazáltal ezen magán váltó a lejárat napján pontosan ki nem fizettetnék, akkor a bankigazgatóság a legközelebb következő börse napon hites alkusz által a discontirozott tukmát a börsén eladhatja. Ha nem bődögülne az eladásban a bank, más nap beszedés végett (zum in casso) átküldi, mindazáltal semmi abból bármikép erehető kárt, veszteséget magára nem vállal, hanem akármily neműek legyenek ezek, egyedül a letevőt érik. — 64 §. A lerovat a törvényszerű váltó-kamaton felül nem léphet; azonban a bank kisebbre teheti. Ezert köteles a bankigazgatóság minden három hónap megállapítani a nála lévő lerovatot, s közhirrre tenni. — 65 §. Minden a banknál discontirozott s letett váltó vagy statuspapir a lejárat előtt is visszavehető; de ez esetben a már lehúzott lerovatból semmi sem adatik vissza. *B) Az olly váltók discontirozása, melyek legalább 3 kereskedői czimzettel nincsenek ellátva.* — 66 §. A bank lehetőleg discontirozza a müncheni kereskedő házaktól ön magokra kiadott legfeljebb 3 hónapra szóló váltókat (saját váltókat) is, ha az ezeknél hiányzó teljes biztosítás, nevezetesen a szilárd hitelűnek ismert három kereskedői czimzet aláírása azzal pótolatik ki, hogy a kiadó a 68. 69. 70. §-okban foglalt határozatok szerint megállapítandó, hason hecsü zálogot tesz le a banknál, olly másolhatlan írásbeli felhatalmazással, hogy ezt, azon esetre, ha a 71. §-ban kijelelt ráfizetést, vagy a folyam süllyedése s illetőleg lejárata után, egy nappal való pontos visszaváltását elmúlasztaná, akármely áron eladhassa. — 67 §. Saját váltóra zálogul elfogad a bank: 1) portékákat, melyek veszélyt nem okoznak, az elromlásnak nincsenek kitéve, s igen nagy helyet nem fognak el; 2) drága köveket, aranyt

s ezüstöt; 3) statuspapirokat, mellyeknek folyama a müncheni s augsburgi börsén jegyeztetnek, s velök kereskednek. — 68 §. Portékák semmi esetre valódi becsők 75 procentjénél feljebb át nem vétetnek, s a bank sem apadás- (Gewicht- abgang), sem elromlásért nem kezeskedik. — 69 §. Drága kövek, arany s ezüst drágaságok legfeljebb csak kimutatandó becsők 75 procentjére vétetnek el. A drága kövek, mellyeknek belső becsők, nehézségek nagysága miatt könnyen meg nem határozható el nem fogadtatnak. — 70 §. Statuspapirok csupán a müncheni börsén jegyzett folyamuk 80 % -jére fogadtatnak el, ha vagy a bemutatóra szólnak, vagy a bankra áttétettek vagy irattattak. — 71 §. Ha a zálogul adott statuspapir folyama 10 % -tel alább száll; a bank felszólítja a zálogosítót 10 % -nyi töldásért, melly a müncheni börsén 80 % -re jegyzett statuspapirban teljesíthetik. A letett statuspapirnak mind annyszori 10 % -tel való alább szállásánál a kiegészítésnek ugyanazon módon kell megtörténni. — 72 §. Ha a különös záloggal biztosított saját váltók lejárat napján be nem váltatnának, vagy a 71 § szerint megkívántató pótlási felszólításnak elég nem tétetik: akkor a bank a zálogot hites alkusszal a legközelebb jövő börse napon eladatja, s a mi, minden költség levonása után fenmarad, a váltó kibocsátó számára megtartja, ha pedig kevesebbért adja el, ennek váltó hitelezője marad.

III. A papir- arany- s ezüstre való költsönözési foglalkozás. — 73 §. A bank belföldi statuspapirokra, s a börsén 90 % -nyi napifolyamra jegyzett saját részvényjegyekre költsönöz. Az elsőknak bemutatóra kell szólniok, vagy a bankra kell irattatniok, az utóbbiakat pedig a bankra kell átruházni. A letevő papirjával együtt egy megmásolhatlan írásbeli felhatalmazást tartozik átadni, papirjának a 66-k §-ban közelebbről kijelelt eladhatására. Ha a papirok 5 % -tel alább süllyednek, a letevő a bank felszólítására az 5 % -tet ki

tartozik pótolni, mi hasonlója borsén 90 % folyamra jegyzett papirban megtörténhetik. Hasonlólag történik a pótlás minden további 5 %-nyi alább szállásnál. — 74 §. Letétre legfeljebb 90 napig költsönöztetik. — 75 §. A bank ha pénz-viszonyai engedik pénzzé vert s nem vert aranyra ezüstre bel becsők értékéig $\frac{1}{8}$ %-re költsönözhet 30 napig. — 76 §. Ha a letevő kellő időben nem teljesíti az utánfizetést, vagy a letett tárgyak visszaváltását, akkor a 72 §-ban megállapított rendeletek itt is használatba lépnek. — 77 §. Időhalasztás a határidők lefolytával általában csak a bankkal való különös egyezés által történhetik.

IV. Átirási-foglalkozás. — 78 §. Minden Münchenben megtelepedett, a kereskedői testületnél bejegyzett s börseképes (börsefähig) üzérnek (Geschäftsmann), úgyszinte minden ott lakó bank-résztvényesnek, kívánságára a bajor hypothek s váltóbank átirási-foglalkozásánál lap nyittatik, mellyre bankértékben letett pénze javára iratik, s erre egyedül ő adhat útalványokat. Az azért fizetendő illetményt, úgy szinte általánosan az átirási-foglalkozás menetelét, a rendszabályok határozzák meg.

V. Letéti-foglalkozás. — 79 §. A bajor hypothek s váltóbank felhatalmaztatik, hogy pénzzé vert s nem vert aranyat, ezüstöt, drágaságokat bel- s külföldi statuspapirokat, magán kötelezvényeket s okleveleket, általánosan minden becses javakat a rendszabályban (Reglement) megállapítandó módon, s az ott meghatározandó díjak mellett őrzeni átvegyen. A letett tárgyak, zálogok a díjakra nézve, mellyeket előre le nem fizettek, mint szinte minden azt illető költségekért.

VI. Eletbiztosítás és élelem-díj-foglalkozás. — 80 §. A bank egy jutalomtételre alapított életbiztosító s élelemdíj-intézetet állit, s ezeknek alapszabályait elébe terjeszti a statuskormányának helybenhagyás végett.

7. Szakasz. A bank szétbomlása.

81 §. A banknak kiváltsága lefolytánál előbbi szétbomlása csak a részvényesek $\frac{3}{4}$ kívánságára, kiknek legalább a bank részvényei $\frac{3}{4}$ -ének birtokában kell lenniök — eshetik meg. Ez esetben a bankválasztmány önkebléből 10 tagot választ az igazgatósághoz, hogy ezzel a liquidatiót megtegye, a bank kötelezései teljes betöltéséről tanácskozzék, s ezt véghezvigye. —

Záradék. — 82 §. A kormánytól helybenhagyott jelen alapszabályok annak megegyezése nélkül meg nem változtathatók. A kormánytól helybenhagyott változtatások pedig az alapszabályokhoz mindig hozzá s illetőleg közhirre teendők. Költ Münchenben 17 Jun. 1835. — Hét igazgatói s titoknoki aláírás következik.

Az 1834-ki banktörvény 7, 8, 10 §-sán a közelebbi 1840-i törvény által nemi módosítások tétettek, s egyúttal néhány kívánságok — nevezetesen hogy a bank hatása nevelése végett a statusban több fiókbank létesíttessék — intéztetett a kormányhoz. Ezeknek következtében a bank alapszabályain a *kormánylapnak* 1839-ki 3 Febr s 1841-i 15 Febr. költ számaiban foglalt hirdetések szerint nemi változtatások történtek. Nevezetesen az utóbbi alkalommal többek közt a következő fontos igazítások hirdettettek: az 53 §. imigy változtattatott: a költsönért folyamodó nyilatkozásától függ, hogy az évdíjakkali szállítás $\frac{1}{2}\%$ nyi, vagy pedig 1 %-nél is több legyen. Az évdíjak félévenként a bankigazgatóságtól kiszabott háttáridőn fizetendőek. — Az 54 § pedig így szoland: „az emelt kamatokat (évdíjakat) szakadatlan fizető adós egész tartozását a (hirdetésben mellékelt) I—IV tábla szerint 4 $\frac{1}{2}\%$ -et fizetvén az eredeti

költsön összevettől $61\frac{1}{2}$ év, ha 5 %-t 43 év, ha $5\frac{1}{2}$ %-et $34\frac{1}{2}$ év, s ha 6 %-et 29 év alatt törleszti el. Nagyobb évdíjknál különös számolás történik, mellynél azonban kezelési költség fejében nem számíttatik több, mint a mennyi az eddigi 43 évig 5 % általi törlesztésre számíttatott. Ha pedig a bank adósa önkénytes szállítások-, vagy teljes visszafizetésével a fenlévő adósságnak megszakasztja az évdíjjal való fizetési viszonyokat, akkor vele a számvetés; az évdíj általi fizetésnek azon időközkhöz való arányához képest, melly alatt az egész költsönnek, vagy ennek egy részének birtokában volt, — tétetik.

Olvasóm ebből láthatja, hogy e bank főkép a fekvőjavak birtokosai számára létesítették, s így szinte egy a maga nemében; s úgy látszik mintául szolgálанд a szárazföldi s kivált némethoni bankoknak, mert közelebb a *leipzig bank* sok részben már szerinte alakult. — A *leipzig bank* alapszabályai (1838-ban készítettett) érdemes a megolvasásra; én belőle csak ezeket említem meg: biztos kezességre költsönöz, s ha fekvővagyont köttetik le hypothekaul, az erre megengedett hittelezésig *folyó számvitelt* (az angol nyílt rovással egyenlő) nyit a bank a biztosítónak sat. —

Miután az eddig előadattakban már minden oldalról nyújtottam gyakorlati példákat olvasómnak, elégnek hiszem a többi nevezetes bankot csak megemlíteni. — A Némethonban még a *porosz királyi fő bank Berlinben* nevezetes, mellynek 7 tartományi contorja (= comptoir) van. — A

franczhoni bankügyet a parisi *franczbirodalmi bank* vezérli, mellynek több contorja van a tartományi városokban. Kiváltsága úgy emlékezem 1840-ben újíttatott meg, melly alkalommal Thiers azt mondá: a világ legjobban kormányzott bankja. Ennél aligha fontosb intézett nem lesz Franciaországra nézve az 1837-i October elején a hires Laffitte mint eszköz által Párisban „*chaisse generale du commerce et de l'industrie*“ czimzettel létesített bank, melly korunk legjelesebben alakított pénzügyi intézetévé s nyereségesb vállalattá teremtetett alapítója lángesze által. Munkálatai főkép következők: 1) egész 25 frankig szóló papirjegyek kibocsátása, mivel a bank billetei vagy jegyei 500 frankon alól nem szólván, köz forgásra alkalmatlanok; 2) két aláírással biztosított váltók discontirozása; és 3) a Parison kívül szóló útalványok discontirozása s beszedetése. Részvényei kétfélék, ú. m. 5,000 frankos, de a mellyből csak 1,000 ft kelle lefizetni, a többit pedig akkor ha szükség lenne rá, s az illy részvényesek a bank valódi tulajdonosai; és 1,000 frankos, ezek mintegy kültagok, s a részvénytől 5%-et húznak, de ezen felül a nyereségben is részesülnek. Az első rendű részvény a tulajdonos nevére, az utóbbi a bemutatóra szól. Ez intézetnek leggenialisabb találmánya: az úgynevezett Laffitteféle bankbilletek v. jegyek. Ezek két osztályúak: az egyik osztályú 3 hónapos lejáratú bankjegyeiktől interes nem jár, a második osztályútól pedig 3, 3 ½, 4 % jár, a mint a bemutatás-

tól 5, 15, 30 nap lejáratí ideje. Ezen billetek Parishan díj nélkül, kívül pedig $\frac{1}{4}\%$ díjjal az intézetnek több mint 1,500 levelezőjénél váltatnak be. Ez által az üzerek s utazóknak rendkívül biztos eszköz szolgáltatik kezökbe Párisból a vidékre, s innen oda pénzt küldeni s vinni; mert ez még útközben is kamatoz. Az intézet valódi demokratiai, azaz Laffitte saját szellemében alkotott, ügyviteleiben a legnagyobb nyilvánosság uralkodik, s czélul a középrendű kereskedők gyámolítása tűzetett ki. A részvényesekkel minden hónapban közöltetik az ügyek folyamának áttekintése, s a könyvek évnegyedenként bezáratván, a mérleg nyilván közre tétetik. Szóval semminek eltitkolásán nem ügyekeznek, s minden a bank-részvényekkel tehető börse-speculatiót, s a közönségnek a titkolódzás által eszközölhető megcsalását előre megsemmisítik. A bank befizetett alaptőkéje 15 mill. frank, s az első évben 510 millio franknyira ment a bank foglalkozása. A részvényeknek; mellyek Laffiette-coupon nevet viselnek — árfolyamok az 5,000 frank névbecsről szólónak 5085, az 1000 frankosnak 1030 ft. volt 1841-ki August hónapban.

Vannak továbbá bankok Hollandiában (az előbbi híres amsterdami bank helyett állíttatott a mostani *németalföldi bank* Amsterdamban) Belgium-, Svéd-, Norvég-, Spanyol-, Orosz-, Lengyel sat. országokban, mellyeknek szerkezetök az eddig előszámlált példányokhoz hasonlít.

Ezek nyomán tegyünk szót

III. a leendő magyar bankról.

Erre nézve első kérdés: vajjon ilyen állítható-e? — Az austriai ház birtokai két birodalomból: a magyar s az ezen kívüli birodalomból áll; a magyar birodalom ez utóbbival számos elmozdíthatlan akadályok miatt mondhatni minden tekintetben, s e szerint érdekeire nézve is összeolvaszthatatlan lévén, számukra intézvényeikhez alkalmazott külön intézetek létesítendőek. Ez főképp áll a bankra nézve, mert hogy az austriai bank egyúttal magyar bank is legyen, míg egy részről a nemzeti ellensenyvénél, más részről a különböző törvényeknél fogva lehetlen. Álljon az austriai bank, de legyen (olasz és) magyar bank is e hon saját kebelében, s helybeli érdekei szerint alakítva. Hogy az austriai bank Magyarországra is kiterjedjék, nem lehető, mert itt csak olly törvény s erre épült bank létezhetik, millyet a törvényhozó test megállapít, s csak ezek itt kötelezők: míg az austriai bank körül minden egyedül a kormánytól függ. — Hogy a bécsi bank némileg kizáró szabadalommal bír, ez ránk nem tartozik; azonban e kiváltság ideje is a jövő országgyűlés előtt kitelik.

Míg az említett oknál fogva úgy vélem szinte kézzel fogható, hogy Magyarországbán csak magyar bank létezhetik, s űzhet olly állásban, a millyenben egy törvényszerű banknak létezni kell, bank-foglalkozásokat, másfelől az is nyilvános, hogy nekünk nem olly kis körű bankra,

mint a nagy részben Bécs vonalai által határozott, s leginkább kereskedői természetű bécsi bank, — van szükségünk. A mi bankunkat főkép a bajor bank után kell alakítnunk, mivel nemzeti gazdálkodásunk s életünk módja a bajorokéval sokban összevág, mi is természetű inkább, mint gyártó s kereskedő nemzet vagyunk. Azért is a bajorbank szerkezetét s elveit, kellő javítással s viszonyainkhoz alkalmazással, nagy részben elfogadni legalkalmasnak hiszem, nem feledve a többi bank jó intézkedéseit is. — De hogy a bajor bank elveit átplántálhassuk keblünkbe, utánok kell törvényeinket alakítani.

A bajor bank létének, — mint látók — a fekvővagyon tulajdonosok, a mezei gazdák s iparűzők gyámolítása legfőbb célja, s e végett a hypothecai biztosítási mód van létesítve. Nálunk is az említett célnak kellene épen a bank létesítésében főkép kitűzetni: *úgy de hol vegyünk hypothekát.* Tudjuk hogy a költsönt háromfélekép, hypotheka, zálog s kezesség által lehet biztosítani. E biztosítási módok közül csak a két utolsó nyújtható nálunk, az első t. i. hypotheka, csak némi részben. Mert míg az *ösiség* létezik; senki sem tulajdonosa a keze közt lévő nemesi jószágoknak, hanem csak haszonvevője. — Nem említem: hogy milly bizonytalan nálunk, s alap nélküli a birtokjog: mert ki nem esmerné a *jus in re* végetre zaklatásait, s ki nem fogatott volna jószágaiért ez előtt 2—3 századdal létezhetett igények nyomán szövevénytéljes végetlen perbe, ki nem

rettegne a zálog visszaváltás kellemetlenségeitől: csak azt kérдем *ki s hogyan* vehet sajátúl nemesi jószágot, s ki lenne ezekre merész pénzt költsönözni; holott kérdések kérdése, hogy meddig leend a jószág az akkori birtokos kérdés nélküli háboríthatlan tulajdona?!! — De úgy hiszem, már eléggé ismerjük az ösiség rémeit, s jól tudjuk, hogy nálunk eddig *csak a királyi városokban kebelezett fekvőjavarak, s a jobbágytelkek a valódi nem képzelt birtokok*. Ennélfogva itt hypothekaul csak királyi városi ingatlan javak, s jobbágytelkek fogadhatók el, a nemesi javak pedig nem. Így hát a magyar banknál a hypothekára nézve az határozandó: hogy ezül csak a jobbágytelkek (!!!) s királyi városi javak fogadtassanak el, a nemesi jószágok s jogok pedig csak akkor, ha az ösiség eltöröltetvén, előre kimutatja a költsönt kérő, — majd a bank szabályai szerint, — hogy az ajánlott hypotheka az ő kérdésbe vehetlen sajátja; mire nézve a pontos földkönyv elmulhatlanúl szükséges. — A hypothek-törvény az 1840-i betáblázási törvény-nyel létesítve van, s ezt a hol szükséges, a bank-törvény hozatalakor ki lehet pótolni. Az ösiség miatti bajon, ennek megszűnte előtt pedig azzal segíthetni: ha a hypotheka helyébe kezesség helyettesíttetnék; de erre nézve az megjegyzendő, hogy a kezességre adott költsönt nem hagyhatni olly hosszú időközre künn mint a hypothekára vettet; s ekkor az évdíj általi visszafizetés rövid időközre szorítandó. — Azonban minden esetre

legkívánatosb az ösiség ledőlése, mert — megértsük!! — addig a jobbágytelek s királyi városi javak birtokosai csupán a valódi tulajdonosok, a nemesi jószág csak képzelt birtok. Azt hiszem a bajor bank többi rendszabályának elfogadását, közelebbi törvényeink létesíttetvén, — már semmi nem akadályozza. Hogy a bankjegy 10 ftnál kevesebbbről is szólhasson, s a felvett tőkék ne csak emelt kamatokkal téríttessenek vissza (mik a bajor bankra nézve a közelebbi bajor dietán javasoltattak): nálunk megállapíttathatnak. — A scott bankok elveit is, főkép a költsönözési módokra, p. o. a nyílt rovás- s a bank léte, jegyei biztosítására nézve, úgy szinte más bankok jó s hasznos elveit fordítsuk annak idejében használatra.

A bank felállítására nézve ezek nézeteim: épen nem látom szükségesnek, hogy a banktörvény javaslat készítésére előlegesen országos választmány küldessék ki, — mint az 1840-ki dietán akarták, — mert a bank létét megalapító törvény rövid legyen; s azt hiszem: hogy miután még Észak-america-ban is készakarva megdönték a statusbankot, s megdöntése után egész erővel elleneszegülnek új nemzeti-bank létesítésének, s miután Europa általános gyakorlata a magán társaságoktól alakítandó bankokat pártolja, mivel a közönségnek ehhez több hitele van, mint a kormánytól könnyen pénzügyi munkálatok tételére fordítható statusbankokhoz: nálunk is csak magán társaságtól alapítandó bank, — melly ki-

váltsága után *nemzeti-bank* czimet is viselhet, — magán intézet létesítése szándokoltatik. A törvény a bank alap- s főbb elveit határozza meg: s hogy átaljában mi leendő kötelessége, s feladata a status irányában: de szerkezetét, elrendezését s alapszabályai kidolgozását hagyja az özszeállandó banktársulatnak. Miután ez az alapszabályokat a törvény vezérelvei szerint elkészítette, ezeket vagy egy előre kinevezett országos küldöttség elébe terjessze megrostálás és állapítás végett, s ez aztán az országgyűlés elébe adja, s itt azok megvizsgáltatván, a törvény elvei szerint erősítsenek meg. Az első mód azért jobb, hogy úgy a bank létesítésével nem kell országgyűlésre várni, mert az orsz. küldöttség előlegesen megerősítvén az alapszabályokat, a bank létesítésére azonnal intézkedéseket tehetni. Az alapszabályokon későbbi változtatások mindig országgyűlésileg történjenek.

Szerintem a banktörvény illy formán szerkesztendő: 1 §. a bank s fiókbankjai felállítását, létesítés-módját s czimzetét határozza meg; 2 §. mik lehetnek foglalkozásai, mennyi legyen alap-tőkéje; s a részvényesek száma, ebből hypothekai költsönre mennyi fordítandó, mennyi más bank-foglalkozásokra; 3 §. a költsönözés s visszafizetés feltételeit, a kamat nagyságát; 4 §. mennyi bankjegyet bocsáthat ki, s ezeket hogyan biztosítsa; 5 §. hogy a bankot maga által választott igazgatóság vezérelje, egy országgyűlésen választandó felelős állandó biztos felügye-

lése s ellenörködése mellett; a fő örködés azonban a Helytartó-tanácsot illesse; 6 §. hogy e *törvény létre* segítésére országos választmány neveztetik ki, mellynek kötelessége lesz a banktársulattól szerkesztendő alapszabályokat megrostálván ideiglen helybenhagyni, s megerősítés végett az országgyűlés elébe terjeszteni; s hogy ebben a változtatás csak országgyűlésileg történhessék. — Ennyi összesen, mit országgyűlésen elhatároztatni szükségesnek hiszek; a bank alapszabályainak s egész alkatjának, útasításainak kidolgozását az ahhoz legjobban értő banktársulat végezze, s csak alapszabályait megerősítés végett terjessze országgyűlés elébe. Az állandó országosbiztost azért vélem szükségesnek, hogy ez felelősséggel tartozván, ellenörködjék, hogy az intézet kormánya törvény szerint, s a nemzet java ellen soha sem, munkálkodik, s hogy a bank üzletei a törvényszabta ösvényen kívül nem csap.

Szóval a leendő nemzeti bankban *egy olly intézet* létesítését óhajtom, melly a bank-foglalkozások minden fő nemét üzven, — nem magán érdek, hanem a status közjóléte elvein épülve, — a magyar birodalom pénzügyi s kereskedési üzleteit vezérelje, ezeknek alap s gyámforrásul szolgáljon; a nélkül azonban, hogy átalánosan kizáró *egyedíruságot* gyakorolhasson. Ezért óhajtom, hogy a banktörvénnyel egyúttal bankier- s hitelegyleti törvények is létesíttessenek, mellyek, mint kisebb körű pénzügyi intézetek, a nemzeti-bankkal összefűződve, éltető erővel

lássák el a hazai mezei gazdaságot, műipart és kereskedést.

A banktörvénnyel egyúttal bankier- s börse-törvényeket is kell hozni; nevezetesen ezekben meg kell határozni: kik lehessenek bankierok, s mi szerint intézzék foglalkozásaikat, hogyan szerkesztessenek a börsék, s ezeknek vezérlete, s foglalkozásai menetele. Mert nekünk oda kell ügyekeznünk: hogy ne csak egy, hanem több bankunk is legyen, és Pest *váltó-piacz-* (Wechselplatz) kereskedésünk fokuává emelkedjék. Eddig az austriai ház birtokaiban csak Bécs és a banktalan Triest szolgált váltópiaczúl: a honnan kereskedésünknek Bécs szolgál középpontúl, s kereskedőink teljesen a bécsiektől függnék, — mit a közelebbi pesti bukások bizonyítanak. Oda kell tehát iparkodnunk, hogy kereskedésünket s kereskedőinket minél inkább felszabadítsuk a bécsi járomtól, s Pestet kereskedésünk középpontjává s váltópiaczává emeljük, mert e nélkül mindig rab s alárendelt szerepet játszunk. Mondom: *Pestet váltópiaczozzá kell emelni törekednünk*, ez legyen kereskedési jelszavunk.

A bank hypothekai biztosítékaira nézve szükséges a földkönyvet minél előbb rendbe hozni, s a betáblázási törvényt ahhoz képest igazítani; nevezetesen: hogy a bank annál inkább biztosíttassék a hypothekás költsön iránt törvénnyé kell tenni, hogy a bank a neki hypothekaul lekötött jószágra zálogjoggal birjon, s csődület esetében ezen jogát (mint a zálogos váltókeresetnél), a

csődületi pertől külön a legrövidebb úton teljesedésbe vétethesse, s a hypotheka árából csupán a költsön, s az ennek bevételére tenni kellett minden költségen felül maradó összeget tartozzék a csődületi tömegnek kiadni. — S a bank-költsönre nézve a kamatok kamatja is megállapíttassék.

A bank alapszabályai szerkesztését, de kivált foglalkozásai vezérlését mindig kereskedőkre kell bízni, mert ezek gyakorlati ismereteik, s pontosságuknál fogva, legbiztosb tapintat-, ismeret- és szerencsével járúlhatnak ahhoz, s úgy hiszem, hogy a bank alakításában ők veendének legtöbb részt s részvényt; attól pedig őrizkedjünk, hogy illy nagy intézet létesítését (mint találkozott javasló) megyei úton javasoljuk, mert ez mindenben hatékony, s alkalmas lehet, csak a pénzügyi munkálatok kivételére nem, hol szigorú pontosság, s ennek folytonos kitartása szükséges; ez pedig itt még mindig hiányzik.

Egy leendő nemzeti-bank részletes tervét, alap-szerkezetét és szabályait, majd akkor közlöm olvasóimmal, ha alapja, a banktörvény, megszületik; s ekkor egyúttal előadom nézeti-met: hogy a status micsoda czélokra, nevezetesen, — mint szóban forog — a jobbágyi terhek megváltására használja-e a bankot; s hogy ez felesleg nyereségének egy részével ipar-vállalatok eszközzésére légyen köteles, mint ez némelly banknál feltételeztetik, — és azon ideig el nem mulasz-

tom az e tárgyban megjelenő íratokat is figyelemmel kísérni.

Utószó. — „A bankügy s Europa jelesebb bankjai“ című értekezésemet még 1840-ki Novemberben felküldtem a Tudós-társaságnak Tudománytára számára; a Tudós-társaság Pulszky Ferencz javaslatára el is fogadta az értekezést, de mind a mai napig (August. 2.) nem tudom mi okon, meg nem jelenhetett: én tehát hogy a bankügy ismertetése annál inkább terjedjen, azon tán még kijöhető értekezés mellett, e terjedelmesb munkát dolgoztam. Jelen munkámban őrizkedtem, hogy a nagyon magyarázni akarással munkáskámat zavarttá ne tegyem. Ha laicus létemre saját elméleti vizsgálódásaim után alkotott s rendszeresített munkám azon nemzeti feladatot a létesüléshez bármi kissé közelebb segíti, úgy legkorábbi óhajtásaim egyike sikerülend.

DEBRECZENBEN

Telegdi K. L. Könyv-kereskedésében,

s általa

*Kolozsvárt: Tilsch és Fia. — N. Szombaton: Wach-
ter Bodog. — Pesten: Heckenast, s minden
más hiteles könyvárúsnál kaphatók:*

A' magyar váltótörvény alapelvei.

Sardagna után Sárváry Ferencz

debreczeni váltótörvénytörvényszéki iktató, 'sa't. 'sa't.

Debreczen. 1841. — ára 48 kr. p. p.

Utazás Tyrol és Bajorhonban.

(írta. Kovách László.)

Debreczen. 1840. füzve ára 1 ft. p. p.

E' munkáról az 1841-ik évi 19-k számú Athenae-
um imigy szólt a' többek közt: Ezen munka is út-
azásra fog ébresztetni, felgerjesztetni számtalan fontos
tárgyakra nézve a' gondolkozást, 's az ifjúságnak
minden esetre inkább olvasásra ajánlható, mint be-
szélyeink 's drámáink nagyobb része, mikből em-
ber- 's világismeretet nem merithetnek, 's izlésö-
ket 's nyelvyöket nem művelendik, 'sa't. 'sa't.

